

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ
І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПРОЦЕСІВ

Світлана МАТВИЄНКІВ

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.030104 «ПОЛІТОЛОГІЯ»

ІВАНО - ФРАНКІВСЬК
«НАІР»
2018

ББК 66.3
УДК 323.1
М 33

Матвієнків С.М. Етнополітологія / Навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 6.030104 «Політологія». – Івано-Франківськ: НАІР, 2018. – 80 с.

Науковий редактор:

Василь Марчук – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політичних інститутів та процесів (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»)

Рецензенти:

Юлія Кобець - кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних інститутів та процесів (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»)

Ольга Анісімович-Шевчук - кандидат політичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (Львівський інститут економіки і туризму)

Даний методичний посібник допоможе студентам під час освоєння курсу «Етнополітологія». Він зорієнтує студентів на самопідготовку, підготовку до семінарських занять, контрольних робіт, колоквиуму, екзамену з даної дисципліни; допоможе при написанні курсової роботи, наукових статей, есе та рефератів з даної проблематики. Тут також чітко визначено основний понятійно-категоріальний апарат та рекомендована література для поглибленого вивчення курсу, вказані критерії оцінювання різного виду робіт, рекомендації для самостійної роботи студентів.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Факультету історії, політології і міжнародних відносин
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
(протокол № 5 від 23 лютого 2018 року)*

ВСТУП

Україна – поліетнічна і багатонаціональна держава. Етнічна різноманітність є однією з найбільш важливих внутрішніх проблем, з якими зустрічаються всі перехідні держави, бо при певних умовах вона може гальмувати процес націотворення, перешкоджати державному будівництву, загрожувати територіальній цілісності України. У сучасному світі нації все виразніше виступають як базові елементи людського співтовариства, головні дійові особи політики та історичного процесу. Вивчення студентами спеціальності «Політологія» курсу «Етнополітологія» обумовлено тим, що в Україні на сьогодні відбуваються надзвичайно складні і суперечливі етнонаціональні процеси, зокрема, національно-державного будівництва; незалежна Україна і досі не має власної державної концепції етнонаціональної політики.

Курс «Етнополітологія» є обов'язковим навчальним курсом, який вивчається студентами II курсу спеціальності «Політологія» у четвертому семестрі навчального року. Курс розрахований на 180 годин (60 – аудиторні та 120 - самостійні). Курс складається із п'ятнадцяти лекційних та п'ятнадцяти тем, які вивчаються на семінарських заняттях. У програмі курсу вміщені основні проблеми, які необхідно з'ясувати у рамках кожної теми, у планах семінарських занять - питання, які розглядаються на занятті; основні положення, які слід засвоїти; доповіді та повідомлення, які рекомендується підготувати; перелік літератури, яку слід опрацювати. Запитання для контролю знань, вміщені в кінці кожної теми, дають можливість самостійно перевірити ступінь готовності до заняття. Загальний перелік літератури з курсу згруповано по розділах (базова та допоміжна) у алфавітному порядку.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є аналіз етнополітичної сфери людського буття, виявлення закономірностей і тенденцій етнополітичних процесів, виходу і діяльності етнонаціональних спільнот на політичній арені, їх суперництва і боротьби та співжиття і співпраці між собою та з державою тощо.

Головною метою курсу є вивчення тенденцій розвитку етнополітичної сфери людського буття; з'ясування закономірностей взаємовідносин етнонаціональних спільнот (етносів, націй, етнічних та національних груп) між собою та з державою; ознайомлення зі шляхами і методами національно-державного будівництва, засадами і принципами демократичної етнонаціональної політики.

Основне завдання курсу полягає у формуванні в студентів глибоких об'єктивних знань про місце і роль етнонаціональних спільнот у політичному житті суспільства, підвищенні етнополітичної культури та підготовці до

активної участі у національно-державному будівництві і формуванні демократичного правового суспільства.

У процесі засвоєння матеріалу студенти повинні

вміти:

- володіти найновішою методологією аналізу етнополітичних процесів;
- орієнтуватись у складних і суперечливих етнополітичних процесах сучасності;
- відстоювати права етнічної спільноти та підтримувати справді демократичну етнонаціональну політику;
- об'єктивно оцінювати проблеми інтеграції України до Європейського союзу та світового співтовариства;
- аналізувати програмні положення і практичні дії різних політичних партій, рухів, організацій в етнополітичній сфері;
- відрізнити національну ідею, національні інтереси, патріотизм та націоналізм від шовінізму;
- виявляти інтерес і повагу до культурного надбання інших етнічних спільнот, що проживають на території України;
- застосовувати юридичні та політичні шляхи і методи врегулювання етнополітичних конфліктів;
- підвищувати свою етнополітичну культуру, сприяти її поширенню в студентському середовищі зокрема.

знати:

- предмет і об'єкт етнополітології, сучасну методологію предмету;
- історію становлення і розвитку вітчизняної і зарубіжної етнополітичної думки, їх взаємовплив та взаємозбагачення;
- найновіші вітчизняні та зарубіжні етнополітичні теорії, концепції та моделі етнополітичного розвитку;
- головні закономірності і тенденції сучасних етнополітичних процесів і національно-державного будівництва та особливості їх проявів в Україні;
- форми існування етносів, їх справжнє місце і роль у розвитку людської цивілізації та політичному житті суспільства;
- етнонаціональну структуру населення України, її основні етнічні спільноти, їх історію, культуру, сучасний статус і перспективи розвитку;
- сутність і характер взаємовідносин нації і держави, етнічності і влади;
- головні принципи демократичної етнонаціональної політики.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Назва теми	Кількість годин	
		лекції	семінари
1.	Етнополітичні погляди мислителів Давньої Греції, Риму та європейських країн епохи Відродження	2	2
2.	Формування етнополітичних знань в епоху Просвітництва	2	2
3.	Розвиток етнополітичних концепцій і теорій в Німеччині у XVIII – на початку XIX століття	2	2
4.	Становлення і розвиток етнополітології як науки	2	2
5.	Етнополітологія як наука: актуальність, предмет, об'єкт та основні закономірності	2	2
6.	Основні методологічні засади етнополітології	2	2
7.	Етнонаціональні форми існування людства	2	2
8.	Етнос і етнонаціональні групи	2	2
9.	Нація як ідейно-політичний феномен	2	2
10.	Етнонаціональні спільноти в системі соціально-політичних відносин	2	2
11.	Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі	2	2
12.	Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження	2	2
13.	Етнополітична інтеграція та дезінтеграція	2	2
14.	Процеси національно-державного будівництва та етнополітичної регіоналізації	2	2
15.	Етнонаціональна політика в сучасній Україні	2	2
Всього:		30	30

Згідно плану навчального навантаження курс розрахований на четвертий семестр. Його загальний обсяг - 60 години аудиторного навантаження та 120 годин - самостійної роботи. Підсумкова форма контролю - екзамен. Курс передбачає аудиторне обговорення рефератів, повідомлень та індивідуальних завдань, підготовлених студентами на основі самостійного вивчення рекомендованої і довідкової літератури. Організувати роботу студентам допоможе даний методичний посібник.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Етнополітичні погляди мислителів Давньої Греції, Риму та європейських країн епохи Відродження

Зародження знань про життя і діяльність етнічних спільнот та їх взаємодію з державою в Давній Греції та Римі. Платон та Арістотель про створення держав за етнічним принципом. Ідеї світового громадянства у грецьких та римських стоїків. Створення перших колоніальних імперій, федерацій та конфедерацій. Зародження і трансформація понять: “месіанізм”, “колоніалізм”, “асиміляція”, “переселення народів”, “право народів”, “циклічний характер світового розвитку”, “мирне співжиття племен і народів” і т.д. Цицерон про народ як державно-політичне утворення. Перехід людства від “чисто етнічного” існування до нового етапу – етапу національного існування. Епоха Відродження. Н.Макіавеллі (“Государ”) про незалежність і об’єднання роздробленої Італії. Вчення Ж.Бодена про народний суверенітет (“Шість книг про республіку”). Започаткування Ж.Боденом основ етнопсихології та етногеографії (“Метод легкого вивчення історії”).

Тема 2. Формування етнополітичних знань в епоху Просвітництва

Період Просвітництва – період переходу європейського суспільства до індустріального етапу. Ф.Бекон про силу як основу міжнародного права. Міркування Т.Гоббса щодо причин занепаду та розпаду держав, ідеї про народ та народний суверенітет (“Левіафан”). Створення Ш.Монтеск’є концепції “духу нації” (“Про дух законів”) та “європейської ідеї”. Проголошення Ж.-Ж.Руссо ідеї свободи і рівності людини і народів (“Міркування про походження і засади нерівності між людьми”). Ж.-Ж.Руссо як один із засновників ідеї народного суверенітету та концепції націоналізму.

Етнополітичні погляди “батьків-засновників” США. Розробка Дж.Отісом теорії прав колоніальних народів (“Виклад і обґрунтування прав Британських колоній”). Концепція обмеженого національного суверенітету Б.Франкліна. Патріотичний заклик С.Адамса до створення незалежної держави, американської республіки. Концепція права народу на повстання і революцію та на створення власної незалежної держави (Т.Пейн, памфлет “Здоровий глузд”). Т.Джефферсон як автор проекту “Декларація незалежності США”. Вплив Великої Французької революції на етнополітичну думку. Досвід Франції у національно-державному будівництві: встановлення вперше в світі республіканського правління в унітарній державі. Визнання нації найвищою цінністю і перетворення досучасного типу націоналізму на націоналізм

сучасний. Втілення в життя принципів національності та ідеї національної держави.

Тема 3. Розвиток етнополітичних концепцій і теорій в Німеччині у XVIII – на початку XIX століття

Ідеї І.Канта (“До вічного миру”) про право всесвітнього громадянства та концепція світового союзу незалежних правових держав. Вчення І.Канта про місце і роль протиріч і антагонізмів у суспільно-політичному житті. Розробка Й.Гердером концепції нації та національної держави (“Ідея до філософії історії людства”). Й.Фіхте як засновник теорії сучасного націоналізму (“Замкнена торгівельна держава”). Започаткування Г.Гегелем психологічно-історичної теорії нації (“Філософія права”, “Феноменологія духу”).

Тема 4. Становлення і розвиток етнополітології як науки

Становлення етнополітології як науки про взаємодію етнонаціональної та політичної сфер людського буття. В Україні ця наука і навчальна дисципліна перебуває в процесі розвитку. На Заході “етнічна політика” – це окрема наука, що вивчає теоретичні аспекти етнополітичних процесів, а “етнополітика” – займається практичними аспектами етнополітичного життя. Зародження “етнополітики” як науки, її мета та завдання. Засновники нової науки: шведський політолог Р.Челлен та німецький вчений М.Бем. Зарубіжні суспільствознавці про “етнополітологічну теорію”: як відгалуження політології; як окрема самостійна наука; як історія зародження і розвитку етнополітичної думки у європейських країнах; як роз’яснення значення етнополітичних термінів; як створення формальних моделей конкретного або уявного етнополітичного процесу. Етнонаціональні концепції (щодо визначення предмету, функцій, цілей, об’єкту етнополітології) М.Паренті, Дж.Ротшильда, П.Ван Ден Берга, К.Дойча, Г.Сетон-Уотсона, Е.Сміта, Л.Снайдера та ін. Марксистсько-ленінські погляди на етнонаціональні процеси та “національна політика КПРС”. Українські науковці, дослідники з проблематики етнополітології: В.Антонович, Ю.Бойко, В.Вернадський, В.Винниченко, М.Грушевський, П.Куліш, В.Липинський та ін. Думки О.Бочковського (праця “Вступ до націології. Курс лекцій”) щодо молоді на той час науки, визначення її цілей, завдань. Зародження “етнонаук” (етнології та націології) і “етнонапрямків”: етноісторія, етнофілософія, етноконфліктологія, етнопсихологія та ін.

Тема 5. Етнополітологія як наука: актуальність, предмет, об'єкт та основні закономірності

Основні причини пасивного ставлення західних вчених до створення єдиної загальної науки, яка б об'єднала етнологію і етнонапрямки. Перешкоди на шляху розвитку етнополітології в Україні: економічна криза, негативне ставлення багатьох впливових сил до даної науки, відсутність порозуміння між дослідниками етнополітичної сфери та ін. Актуальність, доцільність і необхідність розвитку етнополітології обумовлена загальними і специфічними факторами. Етнополітологія як наука про сутність, форми та закономірності етнополітичних процесів, про взаємовідносини етнічних спільнот (етносів, націй та етнічних груп між собою та з державою), їх місце і роль в політичному житті суспільства. Етнополітологія як сукупність, синтез трьох важливих дисциплін: етнології (теоретичного народознавства), націоналістики (науки про життя націй) та політології (науки про політику). Формула утворення терміну “етнічна політологія”: етнологія + націоналістика + 20 етнологій і етнонапрямків + політологія. “Етнологія” і “націоналістика” як науки, у часі, просторі і за кількістю об'єктів дослідження. Предмет етнополітології – аналіз етнополітичної царини людського буття. Об'єкти етнополітології: людина, нація, етнічність і держава, етніцизм і націоналізм та ін. Основні закономірності етнополітології: “закон нерівномірного розвитку етносів” Т.Найрн, І.Уоллестейна; “залізний закон етнічності” У.Самнера, Дж.Ротшильда; закономірності “ланцюгової реакції” та “циклічного характеру етнополітичного розвитку”. Понятійно-категоріальний апарат етнополітології: загальнонаукові і етнополітологічні категорії.

Тема 6. Основні методологічні засади етнополітології

Загальнонаукові методи етнополітології і принципи дослідження: принцип наукового плюралізму, світ-системний аналіз, метод моделювання, критичний метод, цивілізаційний метод, принцип гуманізму та ін. Спеціальні методи: етнологічний, етносоціологічний, етнофілософський, етноісторичний, етнічнодержавологічний та ін. Етнополітологічний метод як головний, інтегруючий і синтезуючий метод етнополітологічних досліджень. Нове (критичне) етнополітичне мислення як методологічна основа етнополітології. Етнополітичне мислення як одна з форм відображення суспільного буття, умов існування етносів, їх взаємовідносин між собою та з державою. Порівняльний аналіз головних принципів та ознак старого (догматичного) та нового (критичного) етнополітичного мислення. Обмеженість догматичного мислення та його формаційного, класового та партійного підходів. Об'єктивно-конструктивний характер нового етнополітичного мислення та його

цивілізаційного і гуманістичного принципів. Сутність, основні принципи та шляхи формування нового етнополітичного мислення як головне завдання етнополітології. Стан і перспективи розвитку нового етнополітичного мислення в Україні. Об'єктивні та суб'єктивні перешкоди на шляху поширення нового етнополітичного мислення та шляхи їх подолання. Структура етнополітології та її теоретико-методологічні засади: історія етнополітичної думки, теорія етнічності, теорія нації, теорія етніцизму, теорія націоналізму, теорія етнонаціональної політики, теорія національно-державного устрою, теорія етнополітичних конфліктів, теорія етнополітичної культури. Основні функції етнополітології: теоретико-пізнавальна, методологічна, критична, світоглядна, інтегративна та ін. Основні цілі та завдання науки етнополітології. Місце та роль етнополітології в системі сучасного суспільствознавства. Співвідношення етнополітології та соціально-гуманітарних наук: етнографії, етнології, етнодемографії, етнодержавознавства, етносоціології та ін.

Тема 7. Етнонаціональні форми існування людства

Етапи етнонаціонального розвитку людства: доетнічний – етнічний – переднаціональний – національний – передпостнаціональний. Історичні форми існування людства: рід – плем'я – народність – нація. Академік В.Вернадський про людство як живу речовину. Головні парадигми поділу людства на етноси, нації, покоління, конфесії, класи. Людство у контексті критичного етнополітичного мислення. Феномен етнічності. Школи етнічності: марксистські і немарксистські. Примордіалістська школа (М.Вебер, У.Коннор, М.Новак, Е.Сміт, Е.Шилз). Інвентціоністська школа етнічності (Б.Андерсон, Ф.Барт, П.Брасс, М.Гехтер, Дж.Ротшильд та ін.). Сервайвелістська та еволюціоністська школи етнічності. Різноманітність концепцій етнічності. Етнічність у широкому і вузькому розумінні. Етнічність: різноманітність визначення, сутність, характер. Концепція і модель придбання і втрати етнічного коріння Г.Абрамсона: “традиціоналісти”, “пришельці-неофіти”, “вигнанці”, “євнухи”. Концепція етнічної ідентичності (В.Ісаїв, Дж.Едвардс, Дж.Гаас) та її основні типи. Концепція національної ідентичності (Джордж Де Вос). Концепція “символічної ідентичності” Герберта Ганса.

Тема 8. Етнос і етнонаціональні групи

Етнос як основна форма існування людства. Багатоманітність підходів щодо визначення етносу. М.Бердяєв про етнос як проблему історичну, а не соціальну. Теорія етносу Лева Гумільова (“Етноси та антиетноси”). Основні ознаки етносу. Різниця між поняттями “етнос” та “етнічність”. Різноманітність форм існування етносу: рід – плем'я – народ – нація. Розробка загальної теорії етносу. Етнос –

це позачасова, позатериторіальна, позадержавна спільнота людей, об'єднаних спільним походженням, культурою, історією, традиціями та ін. М.Вебер про гіпотетичну і реальну етнічні групи. Визначення поняття “етнічна група” (Р.Шермергорн, Е.Кешмор, М.Йінгер). Етнічна і національна група: спільність і відмінність. Національна меншина (визначення, властивості, концепції) та домінуюча група. Меншина – це залежна, підлегла, субординована група. Домінуюча група – це спільнота в суспільстві, члени якої мають найбільшу владу.

Тема 9. Нація як ідейно-політичний феномен

Нація як вища форма існування людства. Різноманітність підходів щодо визначення “нації”. Теорії нації. Політична теорія нації (Г.Гроцій, К.Дойч, Е.Гааз, Е.Сміт): політична нація – це спільнота, об'єднана спільною мовою, символами, лояльністю до держави та її законів. Психологічна теорія нації (Е.Ренан, О.Бауер, Р.Емерсон, М.Коннор): нація – це велика група людей, об'єднаних спільною національною психологією, характером, солідарністю, національною волею та свідомістю. Культурологічна теорія нації (К.Реннер, Ф.Гертц, Г.Кон, Г.Сетон-Уотсон): нація як культурна сфера життя людей і їх розвитку. Історико-економічна теорія нації (К.Каутський, К.Маркс, Ф.Енгельс, В.Ленін, Й.Сталін): нація – це продукт суспільного розвитку, наймогутніший фактор суспільного прогресу. Етнічна теорія нації (П.Ван Ден Берг, Г.Нельссон, М.Новак, Е.Сміт): нація – це велике, модерне, цивілізоване співтовариство громадян, об'єднане навколо якогось одного етносу. Загальна теорія нації. Нація – велике, модерне, цивілізоване співтовариство громадян з власною територією, мовою, інтересами, назвою і волею бути єдиним цілим. Основні підходи до класифікації націй: догматичний і критичний. Типологізація націй. Бездержавні та державні нації. Багатодержавні нації. Політичні та етнічні нації. Титульні і недобудовані нації. Діаспора. Концепції національності. Конституція України про етнонаціональну структуру українського суспільства.

Тема 10. Етнонаціональні спільноти в системі соціально-політичних відносин

Теорія “стратифікації”. Етнічна парадигма. Національна парадигма. Класова і класократична парадигми. Діалектика взаємовідносин між етносами, націями і класами. Класифікація держав за Е.Річмондом, Г.Нельссоном, У.Коннором, П.Ван Ден Бергом. Національні держави. Багатонаціональні держави. Поліетнічні та моноетнічні держави. Етноси, нації і держави: їх взаємодія, характерні риси, відмінності. Етноси, нації і людство як взаємодоповнюючі поняття. Етнос – це природна форма існування людства, нація – це вища форма

існування етносу, а держава – це напівштучне утворення з волі певного етносу. Поняття інтересів і цінностей. Національні, етнічні та державні цінності. Класові, етнічні та державні інтереси. Діалектика вселюдських цінностей та інтересів.

Тема 11. Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі

Процеси суспільного розвитку: індустріалізація, урбанізація, глобалізація, модернізація. Сутність і характер процесу глобалізації. Основні типи глобалізації. Зміст і головні риси процесу модернізації. Основні типи модернізації. Етнічні процеси. Процеси етнічного розмежування і згуртування. Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність. Теорії і основні типи етнооб'єднувачих процесів. Процеси етнічної і мовної асиміляції та акультурації. Головні чинники та форми асиміляції. Процес етнічної інтеграції. Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність (парціація, сепарація, дисперсизація). Теорії і основні типи етнооб'єднувачих процесів (консолідація, асиміляція, інтеграція). Головні чинники та форми асиміляції (насильницька, добровільна, примусово-добробільна).

Етнічний ренесанс – процес відродження етнічних почуттів, знання, самосвідомості та зростання етнічної солідарності певної групи людей. Основні риси етнічного ренесансу. Загальні та специфічні причини виникнення етнічного ренесансу. Загальні: світові і громадянські війни; соціальні революції та міжетнічні конфлікти; розпад імперій; глобалізація та модернізація; розвиток торгівельно-економічних, культурних та туристичних зв'язків; посилення територіальної мобільності населення; зростання добробуту і життєвого рівня народу; занепад класової свідомості; рух за громадянські права та ін. Особливості етнічного ренесансу в колишньому СРСР: перебудова, демократизація, гласність; реабілітація репресованих народів; діяльність національно-патріотичних об'єднань; вплив зарубіжних діаспор; зародження нового критичного мислення; послаблення імперської свідомості; роль національної інтелігенції, відродження етнічної пам'яті, поширення етнічного знання, посилення міжетнічної диференціації; дезінтеграція колишнього СРСР, створення нових незалежних держав та ін. Етнічне відродження в Україні.

Тема 12. Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження

Зародження і розвиток політизації етнічності. Головні та специфічні чинники політизації етнічності. Зміст і етапи розвитку даного феномену: набуття етнічною спільнотою політичної свідомості, її мобілізація на досягнення певних цілей та вихід на арену політичного життя. Характерні риси процесу політизації етнічності: має глобальний, протидіючий та циклічний характер.

Причини виникнення цього процесу: глобалізація, модернізація, скорочення природних ресурсів, вплив ЗМІ, урбанізація та ін. Роль держави та політичних еліт у розвитку політизації етнічності. Загальні та специфічні наслідки процесу політизації етнічності: формування етнонацій, їх перетворення на суб'єкти історії, зародження і розвиток етнонаціоналізму та етніцизму та ін.

Тема 13. Етнополітична інтеграція та дезінтеграція

Етнополітична дезінтеграція як процес роз'єднання і поділу існуючої етнополітичної спільноти. Основні закономірності дезінтеграційних та інтеграційних процесів. Причини дезінтеграції. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції: комунікативна, функціональна, неофункціональна, уніфікаційна. Етнополітична інтеграція як процес об'єднання етнічних спільнот в єдине суспільство чи державу. Типи, цілі і завдання інтеграції. Основні передумови успішного розвитку інтеграційних процесів. Практичні аспекти етнополітичної інтеграції. Етапи і методи даного процесу. Передумови, причини і наслідки зростання інтеграційних тенденцій в Західній Європі. Перспективи інтеграції в Східній Європі. Складний і суперечливий характер розвитку політичної діяльності етнічних та національних меншин. Входження України до Європейського співтовариства: проблеми та перспективи.

Тема 14. Процеси національно-державного будівництва та етнополітичної регіоналізації

Сучасні концепції зародження і розвитку націй: “зростання націй”, “розвиток націй”, “формування націй”, “національне будівництво”. Процес національного будівництва: сутність і характер. Націобудівництво в умовах політичної залежності та бездержавності. Проблеми національно-державного будівництва в Україні. Етапи і фази націобудівництва. Головні передумови національного будівництва, об'єктивні і суб'єктивні чинники. Роль національних еліт в даному процесі. Шляхи і методи націобудівництва. Принцип рівноправності етнічних спільнот та їх представників. Принцип компліментарності. Етнополітична регіоналізація: сутність і характер, причини піднесення. Небезпека перетворення етнорегіоналізму на сепаратизм. Засоби і методи вирішення етнорегіональних проблем. Децентралізація, автономізація та федералізація як основні шляхи вирішення етнорегіональних проблем. Принцип субсидіарності. Загальне і особливе в національно-державному будівництві та етнополітичній регіоналізації в Україні. Конституція України про шляхи і методи їх здійснення і впровадження.

Тема 15. Етнонаціональна політика в сучасній Україні

Об'єкти та суб'єкти етнонаціональної політики держави. Структура етнонаціональної політики України: етнополітичні відносини, етнополітична свідомість, етнополітична організація як частина організаційних структур держави. Функції етнополітики в Україні: забезпечення специфічних потреб різних етнонаціональних груп у сфері мови, культури, традицій; стабілізація міжетнічних відносин та розв'язання конфліктів через діалог; формування культури міжнаціонального спілкування та ін. Основні завдання етнополітики: захист прав людини щодо етнічної ідентичності; надання права націям, народам на самовизначення і утворення незалежних держав; захист від дискримінації за національною ознакою та ін. Основні політико-правові акти та закони: Закон України “Про національні меншини”, Закон України “Про громадянство України” та ін. Основні пріоритети етнополітики України: відновлення прав депортованих осіб, розширення співробітництва з українськими діаспорами за кордоном, розвиток етнічної самобутності української нації, відновлення прав кримських татар, болгар, вірмен та ін. Етнополітичні проблеми в Україні: збереження етнополітичної стабільності і національної безпеки; співпраця з економічного і гуманітарного обміну з сусідніми державами; збереження територіальної цілісності держави; надання статусу “корінних народів”; міжконфесійні конфлікти та ін. Подальший розвиток і вдосконалення законодавства у сфері етнополітики. Утворення інституцій національно-культурної автономії національних меншин в Україні. Оновлення мовного законодавства та ін.

ПЛАНИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1.

Тема: Етнополітичні погляди мислителів Давньої Греції, Риму та європейських країн епохи Відродження

ПЛАН:

1. Формування етнополітичних концепцій у Давній Греції та Римі.
2. Трансформація етнополітичних ідей в епоху Відродження.
3. Етнополітичні погляди Н.Макіавеллі та Ж.Бодена.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:

- Утворення держав за етнічним принципом у Стародавньому світі.
- Відродження етнополітичних ідей у XV-XVI століттях.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Охарактеризувати внесок мислителів Давньої Греції і Риму в зародження етнополітичної думки. Опрацювати відповідні розділи праць Платона “Держава”, Арістотеля “Політика”, визначити їх основні етнополітичні ідеї.
- Скласти власні схеми етнічних форм існування людства, типів і форм, апробованих державних утворень та міждержавних об’єднань.
- Спираючись на працю Н.Макіавеллі “Володар”, дати власний аналіз його етнонаціональних поглядів.

ЛІТЕРАТУРА:

Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2005. – 239 с.

Асмус В. Платон. – М., 1969. – С. 161-162.

Боден Ж. Метод легкого изучения истории // Антология мировой философии: В 4т. – Т.2. – М., 1965. – С. 141-144.

Боден Ж. Шесть книг о государстве // Антология мировой философии: В 4т. – Т.2. – М., 1965. – С. 144-147.

Бурлацкий Ф.М. Загадка и урок Н.Макиавелли. – М., 1977. – 199с.

Кондзьолка В. Нариси історії античної філософії. – Львів, 1993.

Макиавелли Н. Государь: Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Прес, 1998. – 656 с.

Основи політичної науки. Курс лекцій. За ред. Б.Кухти. – Ч.1. – Львів: Кальварія, 1996. – 238 с.

Платон. Держава. – К.: Основи, 2000.

Плутарх. Сравнительные жизнеописания //Сочинения: В 3т.– Т.2. – М., 1963.

Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 838 с.

Філософія. Підручник / Г.Заїченко, В.Сагатовський та ін.; За ред. Г.Заїченка та ін. – К.: Вища школа, 1995. – 455 с.

Фукидид. Історія. – Л., 1981.-С.6-10.

Цицерон М.Т. О государстве. О законах. Диалоги. – М.: Ладомир,1994.– 223 с.

Юсим М.А. Этика Макиавелли. – М., 1990.

Семінар 2

Тема: Формування етнополітичних знань в епоху Просвітництва

ПЛАН:

1. Розробка етнополітичних ідей Френсісом Беконом та Томасом Гоббсом.
2. Внесок Ш.Л.Монтеск'є у розвиток етнополітології.
3. Концепція націоналізму у творчості Ж.-Ж.Руссо.
4. Етнополітична думка періоду буржуазних революцій
- 5.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Національна ідея: витоки, історія, сучасність.
- Вплив ідей Просвітництва на формування сучасних національних держав.
- Етнопроблеми багатонаціональних поліетнічних держав та перспективи їх розв'язання.
- Велика Французька революція – епохальна подія в розвитку етнополітичних процесів і етнополітичної думки.
- Генеза національної ідеї та концепції національної держави у XVIII столітті.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Порівняти етнополітичні ідеї Ж.Бодена, Дж.Локка та Ж.-Ж.Руссо про суверенітет.
- Прокоментувати неспроможність західних мислителів і вчених XVII-XVIII століть передбачити хід етнополітичних процесів у XIX-XX ст.
- Законспектувати відповідні розділи з праць: Т.Гоббса “Левіафан”, Ш.Монтеск'є “Про дух законів”, Ж.Бодена “Шість книг про республіку”, Ж.-Ж.Руссо “Про суспільний договір”, Дж.Локка “Два трактати про правління”.
- Пояснити значення ідей діячів Американської революції і “Декларації незалежності США” для розвитку науки етнополітології.
- Зробити порівняльний аналіз основних тенденцій у підходах до вирішення етнополітичних проблем.
- Охарактеризувати внесок Великої Французької революції у розвиток етнополітичної думки.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бурстин Д.* Американцы: национальный опыт. – М., 1993. – 505с.
- Бекон Ф.* Сочинения: В 2-х т. – Т.1. – М., 1972. – С. 347-372.
- Гоббс Т.* О гражданине // Избр. произв.: В 2т. – Т.1. – М., 1965. – С. 347-372.
- Гоббс Т.* Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. – К.: Дух і Літера, 2000. – 600 с.
- Документы Французской революции* // Родина. – 1989. – №7.
- Етнічний довідник: У 3-х ч. / НАН України; Інститут соціології / В. Євтух (голов. ред.). – К.: Ч. 3: Етнополітика в Україні. – 1997.-85 с.*
- Ле Гофф Ж.* Цивілізація середньовічного Запада. – М., 1992.
- Локк Дж.* Сочинения: В 3т. – М., 1988.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю.Римаренко. – К., 1996. – 942 с.*
- Монтескьє Ш.* О духе законов // Антология мировой философии: В 4 т. – Т.2. – М., 1970. – С. 535-544.
- Плавинская Н.* Публикация произведений Монтескьє в 1789-1799 гг. // Французская революция XVIII в. – М., 1988. – 178 с.
- Пейн Т.* Здравый смысл // Избр. соч. – М., 1959. – С. 21-46.
- Політологія: Підручник / І.С.Дзюбка, К.М.Левківський, В.П.Андрущейка та ін. – К.: Вища шк.,1998. – 415с.*
- Рассел Б.* История западной философии. – М., 1993. – Т. 1-2.
- Руссо Ж.-Ж.* Рассуждение о происхождении и основаниях неравенства между людьми // Антология мировой философии: В 4 т. – Т.2. – М.,1970. – С. 558-574.
- Руссо Ж.-Ж.* Проект конституции для Корсики // Трактаты. – М.: “Наука”, 1969. – С. 257-300.
- Руссо Ж.-Ж.* Соображения об образе Правления в Польше и о проекте его изменения, составленном в апреле 1772 г. // Трактаты. – М.: “Наука”, 1969. – С. 461-468.
- Світова та вітчизняна етнодержавницька думка / Кол. авт., Відп. ред. Ю.Римаренко. – К., 1997.*
- Тревоги мира.* Социальные последствия глобализации мировых процессов. – М., 1997.
- Французская революция XVIII в. – М., 1988. – 178 с.*

Семінар 3

Тема: Розвиток етнополітичних концепцій і теорій у Німеччині XVIII – початку XIX століття

ПЛАН:

1. Етнополітичні ідеї І.Канта і Й.-Г.Гердера: порівняльний аналіз.
2. Внесок Й.-Г.Фіхте у розвиток етнополітичної теорії.
3. Вплив на етнополітичні концепції вчення Г.-В.-Ф.Гегеля.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Міжнародна злагода як основа соціально-політичної стабільності.
- Націоналізм у політичному житті сучасної України.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Вияснити спільне і відмінне в поглядах Й.-Г.Гердера, Й.-Г.Фіхте, Г.Гегеля на етнополітичні проблеми.
- Виділити (законспектувати) етнополітичні ідеї у творах: І.Канта “Антропология з прагматичної точки зору” (або “До вічного миру”); Й.-Г.Гердера “Ідея до філософії історії людства”; Й.-Г.Фіхте “Замкнена торгівельна держава”; Г.Гегеля “Філософія права” (або “Феноменологія духу”).

ЛІТЕРАТУРА:

- Бауер О.* Національне питання і соціал-демократія. – К.: Основні цінності, 2004. – 120 с.
- Гегель Г.* Філософія духа // *Энциклопедия философских наук.* – Т.3. – М., 1977. – 368 с.
- Гегель Г.В.Ф.* Філософія історії // *Сочинения в 14 т. Т. VIII.* – М.: Политиздат, 1935. – 470 с.
- Гегель Г.* Філософія права // *Сочинения.* – Т.7. – М.–Л., 1934.
- Гердер Й.* Ідея до філософії історії людства. – М., 1977. – 703 с.
- Кант И.* Антропология с прагматической точки зрения // *Сочинения: В 6т.* – Т.6. – М., 1966.
- Кант И.* К вечному миру // *Сочинения: В 6т.* – Т.6. – М., 1966.
- Основи політології: Навчальний посібник / Керівник авт. кол. Ф. Кирилюк.* – К.: Либідь, 1995. – 336с.
- Повернення “народного духу”. Інтерв’ю з І.Берліном // Сучасність.* – 1993. – №3. – 93с.
- Шпорлюк Р.* Комунізм і націоналізм. Карл Маркс проти Фрідріха Ліста. – К.: Основи, 1998. – 479 с.

Філософія: Навчальний посібник / І.Ф.Надольний, В.П.Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 2000. – 624 с.

Фихте Й.-Г. Замкнутое торговое государство // Сочинения: В 2т. – Т.2. – СПб., 1993. – 319 с.

Фихте. И.Г. Основные черты современной эпохи // Сочинения в 2 т. Т. 2. – СПб.: МИФРИЛ, 1993. – С. 359-617.

Фихте. Й.Г. Промови до німецької нації // Мислителі німецького романтизму /упоряд Л. Рудницький, О. Фешовець. – Івано-Франківськ: Лілея, 2003. – С. 110-134.

Семінар 4

Тема: Становлення та розвиток етнополітології як науки

ПЛАН:

1. Генеза етнополітології в країнах Західної Європи на початку ХХ століття.
2. “Етнополітична теорія” у політичних концепціях Дж.Ротшильда, М.Паренті, К.Дойча, Е.Сміта.
3. О.І.Бочковський про зародження “етнонаціополітики” як науки в Україні.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ:

- Генеза етнополітичних ідей в незалежній Україні.
- Марксистсько-ленінські погляди на етнонаціональні процеси.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Законспектувати основні положення праці О.І.Бочковського “Вступ до націології”.
- Використовуючи лекційний матеріал та рекомендовану літературу, засвоїти основні положення даної теми.

ЛІТЕРАТУРА:

Бачинський Ю. Україна irredenta. – К.: “Основні цінності”, 2003. – 176 с.

Бочковський О.І. Вступ до націології. Курс лекцій.– К.: Генеза, 1998. – 144 с.

Бочковський О.І. Наука про націю та її життя. – Нью-Йорк: Говерля, 1958.–79 с.

Грушевський М. Якої автономії і федерації хоче Україна. – Вена: Накладом СВУ, 1917. – 22 с.

Дністрянський С. Нова держава. – Відень та ін., Український скиталець, 1923. – 29 с.

Донцов Д. Націоналізм. – Лондон, Торонто: Укр. видав. спілка, Ліга визволення України, 1926. – 363 с.

- Драгоманов М.П.* Листи на Наддніпрянську Україну // Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. Т.1 – К.: Наукова думка, 1970. – С. 428-482.
- Драгоманов М.П.* Література російська, великоруська, українська і галицька // Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. Т.1 – К.: Наукова думка, 1970. – С. 80-220.
- Драгоманов М.П.* Неправда – не просвіта // Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. Т.2 – К.: Наукова думка, 1970.– С 393-400.
- Драгоманов М.П.* Чудацькі думки про українську національну справу // Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. Т.2. – К.: Наукова думка, 1970. – С. 312-367.
- Історія Русів* / (пер. І. Драча). – К.: Веселка, 2001. – 365 с.
- Євтух В.* Якою має бути етнополітика української держави?// Віче.- 1992. -№ 11
- Картунов О., Маруховська О.* Головні віхи становлення зарубіжної етнополітологічної думки // Політологічні читання. – 1994. – №4.
- Костмаров М.* Две русские народности. – К.: Майдан, 1991. – 72 с.
- Костомаров М.* Книги битія українського народу. – Нью-Йорк: Наша Батьківщина, 1967. – 30 с.
- Липа Ю.* Призначення України. – Нью-Йорк: Говерла, 1953. – 307 с.
- Липинський В.К.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / Я Пеленський (ред.). – К.-Філадельфія: НАН України, Інститут Східноєвропейських досліджень, 1995. – 471 с.
- Липинський В.К.* Націоналізм, патріотизм, шовінізм // Сучасність. – 1992. – №6. – С. 76-78.
- Національні відносини в Україні у ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1994.
- Політологічний енциклопедичний словник.* – К.: Генеза, 1997.
- Потульницький В.А.* Теорія української політології. – К.,1993.
- Римаренко Ю.І.* Національний розвій України. – К., 1995. – 272 с.
- Салтовський О.І.* Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ сторіччя). – К.: Вид. Парапан, 2002. – 396 с.
- Франко І.* Поза межами можливого // Франко І. Зібр. тв. у 50 т. Т.45. – К., 1986. – С.276-285.

Семінар 5

Тема: Етнополітологія як наука: актуальність, предмет, об'єкт та основні закономірності

ПЛАН:

1. Фактори актуальності розвитку етнополітології за кордоном та в Україні.
2. Завдання, предмет і об'єкт етнополітології.
3. Закони та понятійно-категоріальний апарат етнополітології.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Етнонаціональна політика як засіб духовно-морального вдосконалення українського суспільства.
- Українська національна ідея: її роль в розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Опрацювати і законспектувати основні поняття та визначення теми з “Політологічного енциклопедичного словника”.
- Обґрунтувати, чим зумовлена зростаюча актуальність розвитку і вивчення етнополітології в сучасній Україні.
- Розкрити суть і зміст таких понять: етнополітологія, етнологія, націологія, етнос, нація, народ, етнонаціональна політика.

ЛІТЕРАТУРА:

- Антонюк О.* Сучасна українська етнополітика: проблема історичних засад // Нова політика. – 2000. – №5. – С. 54-57.
- Антонюк О.* Етнополітика. Проблеми і пріоритети // Віче. – 2000. – №11.
- Варзар І.* Політична етнологія як наука. – К., 1995.
- Грушевський М.С.* Хто такі українці і чого вони хочуть? – К., 1991.
- Картунов О.В.* Етнополітологія: предмет, актуальність, функції та методологія // Політичний вісник. Ч.3. – К., 1993. – С. 109-116.
- Картунов О.В.* Вступ до етнополітології: Науково-навчальний посібник. – К.: “Фірма “Крок””, 1999. – 300 с.
- Картунов О., Маруховська О.* Етнополітологія як наука і навчальна дисципліна // Політологічні читання. – 1994. – №3. – С. 107-108.
- Майборода О.* Етнонаціональна політика і перспективи етносоціального розвитку в Україні // Сучасність. – 1995. – №12. – С. 77-83.
- Молчанов М.* Етнополітичний фактор у розвитку цивілізації: історія і сучасність // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – №5.
- Ренан Э.* Что такое нация? // Собр. сочинений – Т.6. – К., 1902.

Римаренко Ю. Етнонаціональна політика України // Освіта. – 1994. – №83-85; 1995. – №1.

Юрій М. Етногенез та менталітет українського народу. – К., 1997.

Семінар 6

Тема: Основні методологічні засади етнополітології

ПЛАН:

1. Загальнонаукові та спеціальні методи етнополітології.
2. Догматичне та критичне етнополітичне мислення: порівняльний аналіз.
3. Структура, функції етнополітології та її місце в системі суспільних наук.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- До громадянської злагоди - через етнічний плюралізм.
- Проблеми формування критичного етнополітичного мислення в Україні.
- Догматичне етнополітичне мислення як застаріле, формаційне мислення.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Дати характеристику основних методів і принципів етнополітичних досліджень.
- Підготувати розгорнутий коментар щодо порівняльного аналізу догматичного і критичного етнополітичного мислення.
- З'ясувати місце і роль етнополітології в системі суспільних наук сьогодні і на перспективу.

ЛІТЕРАТУРА:

Євтух В. Етносоціологія: перспективи застосування // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №2. – С. 20-25.

Євтух В., Молчанов М., Суглобін С. Концепція етнополітичних досліджень в Україні. – К., 1992.

Картунов А.В. Этнонациональная политика в контексте нового политического мышления // Основы политологии. Курс лекций для высших учебных заведений. – К., 1991. – С. 182-214.

Картунов О. Етнополітологія: данина моді чи вимога часу? // Віче – 1994. - №1. – С. 128-137.

Картунов О. Етнополітологія // Етнополітичний розвиток України. – К., 1993. – С. 197-198.

Картунов О., Маруховская О. Общечеловеческая ценность нового этнополитического мышления // Тезисы Респ. научн.-метод. конф.

«Формирование общечеловеческих ценностных ориентаций у студентов» – Одесса, 22-24 окт. 1992 г. – С. 209-211.

Курас І.Ф. Етнополітика: історія і сучасність. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 1999.

Попнер К. Открытое общество и его враги. – Т.2. – М., 1992. – С. 453.

Сорос Дж. Советская система: к открытому обществу. – М., 1994. – С. 68-73.

Семінар 7

Тема: Етнонаціональні форми існування людства

ПЛАН:

1. Головні парадигми існування людських спільнот.
2. Марксистські і немарксистські школи етнічності.
3. Концепція і модель придбання і втрати етнічного коріння Г.Абрамсона та інші концепції етнічності.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Національні меншини України в етнокультурному вимірі.
- В.Вернадський про людство як живу речовину.
- Етнополітика в Україні: історія та сучасний етап.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Охарактеризувати спільне і відмінне у вченнях представників сучасних шкіл етнічності.
- З “Абетки етнополітолога” виписати і засвоїти такі поняття: етнос, етнічність, ідентичність, національна ідентичність, символічна ідентичність, етнічна ідентичність, метапарадигма та інші, що стосуються даної проблеми.
- Обґрунтувати актуальність концепції Гарольда Абрамсона про набуття і втрату етнічного коріння для сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА:

Абетка етнополітолога / Відп. ред. Ю.Римаренко. – В двох томах. – Т.2. – К., 1996.

Антонюк О., Власенко О. Повага до себе починається з поваги до ближнього // Віче. – 1993. – №9. – С. 103-113.

Вернадский В.И. Начало и вечность жизни. – М., 1989.

Картунов О. Західні концепції та моделі розвитку демократії в поліетнічних державах: порівняльний аналіз // На шляху до відкритого суспільства. – Донецьк, 1993.

Моисеев Н. Человек и ноосфера. – М., 1990. – 239с.

Нельга О. Теорія етносу. Курс лекцій. – К., 1997.

Сміт Е. Національна ідентичність / Пер. з англ. – К.: Основи, 1994. – 223 с.

Степико М. Буття етносу, витоки, сучасність, перспективи. – К., 1998.

Тейяр де Шарден П. Феномен человека. – М., 1965.

Фукуяма Ф. Кінець історії // Генеза. – 1992. – №3.

Шкляр Л.Е. Этнос. Культура. Личность. – К.: Наукова думка, 1992.

Этнос и этнические процессы. – М., 1993.

Семинар 8

Тема: Етнос та етнонаціональні групи: проблеми визначення

ПЛАН:

1. Різноманітність підходів щодо визначення поняття етносу.
2. Розробка загальної теорії етносу у вітчизняній науці.
3. Спільні та відмінні риси етнонаціональних груп.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Етнос як об'єкт і суб'єкт політики.
- Лев Гумільов про суть, утворення і розвиток етносів.
- Національні меншини в поліетнічних країнах: досвід виживання.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Охарактеризувати основні форми існування українського етносу.
- Назвати спільне та відмінне у поняттях “нація”, “етнос” та “етнічна група”.
- Проаналізувати законодавство щодо національних меншин в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

Антонюк О. Національна меншина як етнополітичний феномен // Нова політика. – 2000. – №2. – С. 39-43.

Бромлей Ю.В. Очерки теории этноса. – М.: Наука, 1983. – 412 с.

Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. – Л., 1990.

Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – М.: Айрис Прес, 2004. – 557 с.

Гумилев Л.Н. Этносы и антиэтносы // Звезда. – 1990. – №1, 2, 3.

- Картунов О.* Етнонаціональна група // Етнонаціональний розвиток України. – К., 1993.
- Кривицька О.* Вектори етноконфліктного потенціалу України // Нова політика. – 2001. – №1.
- Макарчук С.А.* Український етнос: виникнення та історичний розвиток. – К., 1992.
- Обушний М.* Етнос і нація: проблеми ідентичності. – К.: Український центр духовної культури, 1998. – 203 с.
- Сєдін М.* Представництво нацменшин у парламентах світу // Нова політика. – 2001. – №3.
- Степико М.Т.* Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) / НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди. – К.: Знання, 1998. – 250 с.
- Стогова О.* Захист прав національних та етнічних меншин в Європі // Нова політика. – 2002. – №2.
- Широкогоров С.М.* Этнос: исследование основных принципов изменения этнических и этнографических явлений. – Шанхай, 1923. – 122с.

Семінар 9

Тема: Нація як ідейно-політичний феномен

ПЛАН:

1. Становлення і розвиток теорій нації.
2. Типологізація націй та їх характеристика.
3. Концепція національності Л.Снайдера.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.
- Націоналізм як одна з рушійних сил суспільно-політичного розвитку суспільства.
- Політико-правові аспекти сучасних національних відносин.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Визначити актуальність дослідження і вивчення етнічної та національної сфер людського буття.
- Пояснити причини існування великої кількості визначень та теорій нації.
- Порівняти, зокрема, політичну та етнічну теорії нації.

ЛІТЕРАТУРА:

- Андерсон Б.* Уявлені спільноти. Міркування про походження й поширення націоналізму. – Київ: Критика, 2001. – 317 с.
- Армстронг Дж.* Український націоналізм // Зустрічі. – 1991. – №2.
- Вілков В.Ю.* Концепції нації Е. Гелнера. // “Людина-Світ-Культура” матеріали міжнародної наукової конференції 2004. – К. Центр навчальної літератури, 2004. – С. 717-718.
- Гелнер Е.* Нації та націоналізм; Націоналізм. – К.: Таксон, 2003. – 300 с.
- Донцов Д.* Націоналізм. – Лондон, 1996.
- Жак Марітен.* Нація, політичне суспільство, держава, консерватизм.- К., 1998.
- Залізник Л.* Про українську націю та національну ідею // Дніпро. – 1997. – №5-6.
- Іванишин В.* Нація. Державність. Націоналізм. – Дрогобич, 1992.
- Касьянов М.* Теорія нації та націоналізму. – К.: Либідь, 1999. – 352 с.
- Кафарський В.* Нація і державність: культура, ідеологія, духовність. – Івано-Франківськ: Плай, 1999.
- Колодій А.* Нація як суб’єкт політики. – Львів: Кальварія, 1997.
- Маначинський О.* Централізація чи сепаратизм? // Політика і час. – 2002. – №6.
- Мнацаканян М.О.* Нации и национализм. Социология и психология национальной жизни: Учеб. пособ. для вузов.– М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2004.–367 с.
- Націоналізм: Антологія / Упор. О.Проценко, В.Лісовий.* – К.: Смолоскип, 2000. – 869 с.
- Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др; Пер. с англ. и нем.* – М.: Праксис, 2002. – 416 с.
- Старосольський В.* Теорія нації.– Нью-Йорк, Вид. Чарторийських 1966. – 144 с.
- Сміт Д. Ентоні.* Национализм и модернизм: критический обзор современных теорий наций и национализма: Пер. с англ. – М.: Праксис, 2004. – 464 с.
- Сміт Ентоні Д.* Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / Пер. з англ. – К.: “К.І.С”, 2004. – 170 с.
- Сміт Д. Ентоні.* Національна ідентичність: Пер. з англ.–К.: Основи, 1994.– 150 с.
- Сціборський М.* Націократія. Видання 2-ге. – Прага, Пробоєм, 1942. – 151с.
- Пашкова О.* Національна ідея: теоретичний аналіз змісту поняття // Нова політика. – 2000. – №5.
- Попов Б.В., Ігнатів В.О., Степико М.Т.* Феномен нації: основи життєдіяльності /НАН України; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди.– К.: Знання, 1998.- 262 с.
- Ребет Л.* Теорія нації. – Львів: Державність, 1997. – 192 с.
- Туренко В.* Методологічні аспекти дослідження націоналізму // Нова політика. – 2002. – №2.
- Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б.Попова.* – К.,1998.

Харахаш Б.Є. Еволюція ідеї нації у творчості Д.Донцова // Політологічний вісник. – Вип. № 5. – Київ, 1995. – С 172-186.

Хобсбаум Э. Нации и национализм после 1780 года. – СПб.: Алетейя, 1998. – 468 с.

Семінар 10

Тема: Етнонаціональні спільноти в системі соціально-політичних відносин

ПЛАН:

1. Діалектика взаємовідносин класів, етносів, націй і держав у політичній сфері.
2. Класифікація держав у західній та вітчизняній етнополітичній науці.
3. Поняття інтересів і цінностей: проблема їх співвідношення.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Діалектика національних інтересів та інтересів націй.
- Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
- Загальнолюдські цінності як ознака цивілізованості суспільства.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Охарактеризувати співвідношення таких понять як етнос, нація і держава.
- Розкрити основні підходи щодо типів сучасних держав.
- Засвоїти поняття: антагонізм, стратифікація, етнополітичні конфлікти, міжетнічні війни, нації-держави, національні цінності, вселюдські інтереси.

ЛІТЕРАТУРА:

Антонюк О. Національні інтереси України в контексті геополітики сучасної Росії // Політика і час. – 2000. – №5/6.

Антонюк О. Українці в світі // Політика і час. – 1993. – №5. – С. 22-28.

Балибар Э. Валлерстайн И. Раса, нация, клас. Двусмысленные идентичности. – М.: Логос-Альтера, 2003. – 272 с.

Иорданский В. Этнос и нация // Мировая экономика и международные отношения. – М., 1992. – №3.

Картунов О. Національні та вселюдські цінності та інтереси // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.

- Картунов О.* Нація і людство // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.
- Костомаров М.* Про панславизм // Кирило-Мефодієвське товариство. – У 3-х т. – Т.1. – К., 1990. – 264с.
- Котанджян Т.* Етнополитология консенсуса – конфликта. – М., 1992.
- Національна держава: національний і наднаціональний виміри* // За ред. Ю.Романенка. – Київ – Донецьк, 1998.
- Римаренко Ю., Шкляр Л., Римаренко С.* Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. – К., 2001. – 264 с.
- Чебоксаров Н.Н., Чебоксарова И.А.* Народы, расы, культуры. – М.: Наука, 1971. – 256 с.
- Якемчук Р.* Міжнародний захист меншин // Політика і час. – 1997. – №9.
- Яцько А.* Проблема національної безпеки у контексті сучасної взаємодії етносів // Нова політика. – 2000. – №1.

Семінар 11

Тема: Суспільно-політичні та етнонаціональні процеси в сучасному світі

ПЛАН:

1. Модернізація та глобалізація сучасного суспільства.
2. Процеси етнічного розмежування та згуртування: їх суть, типи і теорії.
3. Етнічний ренесанс як важливий процес відродження людства.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.
- Модернізація як загальноцивілізаційний процес.
- Етнополітичний ренесанс в Україні наприкінці 80-х – початку 90-х років.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Визначити спільне і відмінне між суспільно-політичними та етнічними процесами.
- Зробити порівняльний аналіз процесів етнічного розмежування та згуртування.
- З'ясувати співвідношення універсальних і специфічних причин етнополітичного ренесансу в колишньому СРСР.
- Засвоїти терміни: індустріалізація, урбанізація, модернізація, глобалізація, етнічне роз'єднання, дисперсизація, сепарація, парціація, консолідація, асиміляція, акультурація, інтеграція.

ЛІТЕРАТУРА:

- Ананьїн В.* Безпека сучасного поліетнічного суспільства. Навчальний посібник. – К.: КВІУЗ, 2000. – 160 с.
- Виттенберг Е., Жарников А.* Этнический ренессанс – парадокс XX века? // Диалог. – 1990.-№ 15.
- Горбатенко В.* Стратегія модернізації суспільства. – К., 1999.
- Дашкевич Я.* Українське відродження і національні меншості // Україна в сучасному світі. – К., 1990.
- Кремень В., Ткаченко В.* Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К., 1998.
- Кресіна І.О.* Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: Етнополітологічний аналіз. – К.: Вища школа, 1998. – 391 с.
- Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика):* Енциклопедія / Упор. Ю.Римаренко. – К., 1998. – 912 с.
- Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали.* Довідник. У двох частинах. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.1. – 553 с.; Ч.2. – 704 с.
- Ребкало В., Обушний М., Майборода О.* Етнополітичні процеси в сучасній Україні: Досвід, проблеми, перспективи. – К.: Видавництво УАДУ, 1996. – 126 с.
- Римаренко, Юрій Іванович.* Етнодержавознавство: Теоретико-методологічні засади: Підручник / Ю.І. Римаренко, Л. Є.Шкляр, С. Ю. Римаренко . – Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001 . – 264 с.
- Шморгун О.* Україна: шлях відродження (Економіка, політика, культура). – К., 1993.
- Этнические процессы в современном мире.* – М., 1987.

Семінар 12

Процес політизації етнічності: стан і перспективи дослідження

ПЛАН:

1. Генеза та основні етапи процесу політизації етнічності.
2. Вплив держави і політичних еліт на політизацію етнічності.
3. Активізація процесу політизації етнічності в незалежній Україні.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Проблеми становлення і розвитку української нації.
- Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Вияснити негативні та позитивні сторони процесу політизації етнічності.
- Охарактеризувати основні етапи даного процесу, навести приклади.
- Вказати причини піднесення процесу політизації етнічності в колишньому СРСР.

ЛІТЕРАТУРА:

- Бочковський І.* Національна справа. – Відень, 1918.
- Дашкевич Я.* Перегук віків: три погляди на минуле і сучасне України // Україна: Наука і культура. – К., 1993. – С. 47-54.
- Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі / За ред. Ю.Римаренка.* – К., 1999. – 270 с.
- Заславський В.* Націоналізм і перехід до демократії в посткомуністичних суспільствах // Сучасність. – 1993. – №3.
- Кресіна І.* Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: етнополітологічний аналіз. – К.: Вища школа, 1998. – 392 с.
- Лисяк-Рудницький І.* Формування українського народу і нації // Історичні есе. – Т.1. – К., 1994.
- Поліщук І.* Ідеологія державотворення як чинник формування політичної нації // Нова політика. – 2000. – №5. – С. 40-44.
- Римаренко Ю., Картунов О., Курас І.* Нація і держава. Теоретико-методологічний аспект. – К. – Донецьк, 1998.
- Свідзинський А.* Українська національна ідея та шляхи її втілення // Універсум. – К., 1996. – №11-12.
- Шевченко В.* Етнічний довідник: етнічні меншини в Україні. – К., 1996.
- Шкляр Л.* Українці: етногенез, етнос, етнімія // Генеза. – 1994. – №1. – С. 120-126.

Семінар 13

Тема: Етнополітична інтеграція та дезінтеграція

ПЛАН:

1. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.
2. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції.
3. Типи, передумови та методи етнополітичної інтеграції.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Виникнення суверенних держав після розпаду СРСР.
- Вхід України до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
- Інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Проаналізувати причини виникнення дезінтеграційних процесів та умови інтеграційних.
- Пояснити, чому в Західній Європі переважають інтеграційні процеси, а в Східній Європі – дезінтеграційні.
- Обґрунтувати проблеми національної єдності і територіальної цілісності України.

ЛІТЕРАТУРА:

- Балушок В.* Нації етнічні, нації політичні і перспективи етнонаціонального розвитку людства // Наука і суспільство. – 1997. – №9-10.
- Гаврилишин Б.* Дороговкази на майбутнє. – К., 1993. – 196с.
- Євтух В., Молчанов М., Суглобін С.* Етнополітична ситуація в Україні: спроби наукової інтерпретації. – К., 1993. – 110 с.
- Євтух В., Молчанов М., Суглобін С.* Концепція етнополітичних досліджень в Україні. – К., 1992.
- За міжнаціональну злагоду, проти сепаратизму й екстремізму / Відп. ред. І.Курас.* – К., 1995. – 130 с.
- Онищенко І.* Етно- та націогенез в Україні (етнополітологічний аналіз). – К.: Вища школа, 2001. – 287 с.
- Політичні структури і процеси в сучасній Україні. Політологічний аналіз / Редкол.: Ф.Рудич, М.Кириченко та ін.* – К., 1995. – 266 с.
- Пустотіл В.* Самосвідомість націй // Розбудова держави. –1993. –№3. –С. 27-30.
- Розумний М.* Українська ідея на тлі цивілізації. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
- Субтельний О.* Розпад імперії та утворення національних держав: випадок України // Сучасність. – 1994. – №12. – 65с.
- Українська еміграція: історія і сучасність.* – Львів, 1992.
- Шишков Ю.* Экономический союз СНГ: маниловщина или реальность? // Общественные науки и современность. – 1994. – №2.

Семінар 14

Тема: Процеси національно-державного будівництва та етнополітичної регіоналізації

ПЛАН:

1. Утворення націй та національних держав.
2. Суть, класифікація та характер національного будівництва.
3. Зміст, шляхи і методи вирішення етнорегіональних проблем.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Проблеми національно-державного будівництва в Україні.
- Основні напрями гармонійного співвідношення нації і держави.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Скласти порівняльну таблицю умов і чинників, які: а) сприяють націобудівництву в Україні; б) перешкоджають цьому процесу.
- Обґрунтувати роль еліт і держави у формуванні і розвитку націй.
- Розкрити суть і складність процесів етнорегіоналізації.

ЛІТЕРАТУРА:

- Антонюк О.* Національно-державні інтереси України в етнополітичній сфері // *Нова політика.* – 2000. – №4. – С. 18-22.
- Врублевський В., Хорошковський В.* Український шлях. Начерки: геополітичне становище України та її національні інтереси. – К., 1997. – С. 147-148.
- Картунов О.* Західні теорії нації. Плюралізм думок, дефініцій, понять // *Віче.* – 1996. – №6. – С. 80-93.
- Куць О., Куц Ю.* Етнополітичні аспекти розбудови української держави. – Харків: Видання журналу “Березіль”, 1999. – 274 с.
- Медведчук В.* Сучасна українська національна ідея і питання державотворення. – К., 1997.
- Межнациональные отношения. Термины и определения: Словарь-справочник /* Отв. ред. Ю.Римаренко. – К., 1991. – 408 с.
- Національно-державне будівництво: концептуальні підходи, сучасна наукова література /* За ред. Ю.Римаренка. – К., 1999. – 559 с.
- Рябчук М.* Від Малоросії до України. Парадокси запізнілого націєтворення. – К.: Критика, 2000. – 304 с.
- Телешун С.* Державний устрій України: проблеми політики, теорії і практики. – К., 2000. – 344 с.
- Томенко М.* Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії // *Політичні студії.* – К., 1995. – Вип.2. – 65с.

Хорошилов О. Ідеологія державотворення як чинник формування політичної нації // *Нова політика.* – 2000. – №4. – С. 23-25.

Цимбал А. Аналіз стереотипів національного характеру // *Молода нація.* – К., 1997. – С. 96-114.

Семінар 15

Тема: Етнонаціональна політика в сучасній Україні

ПЛАН:

1. Структура, функції та завдання етнонаціональної політики.
2. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.
3. Пріоритети, проблеми і перспективи вітчизняної етнонаціональної політики.
- 4.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ:

- Проблеми перехідного розвитку України в етнонаціональній сфері.
- Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.

ЗАВДАННЯ для вивчення першоджерел та практичні завдання:

- Обґрунтувати суть і особливості етнонаціональної політики в Україні.
- Виявити основні проблеми етнополітики в нашій державі і назвати шляхи їх ефективного вирішення.
- Проаналізувати законодавство України щодо національних меншин.
- Охарактеризувати відповідні статті Конституції України щодо засад етнонаціональної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

Антонюк О. Українська держава і українці в світі // *Трибуна.* – 2000. – №1/2.

Антонюк О. Формування етнополітики Української держави: історичні та теоретико-методологічні засади: Монографія. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 1999. – 284 с.

Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю.Римаренко, І.Курас. – К., 1993. – 800 с.

Етнополітологія в Україні. Становлення. Що далі? Збірник. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 295 с.

Євтух В. Етнополітика в Україні: правничий і культурологічний аспекти. – К., 1997.

- Забужко О.* Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К.: Наукова думка, 1993. – 111с.
- Котигоренко В.О.* Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: Політологічний концепт / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К.: Світогляд, 2004. – 722 с.
- Кремень В.* Соборна Україна в цілісному світі // Проблеми соборності України в ХХ столітті. – К., 1994. – 153с.
- Майборода О.* Перспективи розвитку міжнаціональних відносин в Україні // Україна на зламі тисячоліть. – К., 2000.
- Мітрофанова О.* Етнонаціональні процеси в Україні. Соціальна підтримка національних громад в Україні // Нова політика. – 1999. – №2.
- Рибалко О.* Етнонаціональні інтереси в Україні: європейська проекція // Нова політика. – 1999. – №2.
- Товт М.* Етнонаціональна політика України. Міжнародно-правовий вимір // Віче. – 2001. – №10.
- Українська політична нація: генеза, стан, перспективи /* За ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.
- Шаповал Ю., Курас І., Нагорна Л., Євтух В., Швед В.* Етнополітичний розвиток України: досвід, проблеми, перспективи / НАН України; Інститут національних відносин і політології. – К.: 1997. – 211 с.

ІНДИВІДУАЛЬНА НАВЧАЛЬНА РОБОТА ЗІ СТУДЕНТАМИ

Написання рефератів за темами

- Утворення держав за етнічним принципом у Стародавньому світі.
- Відродження етнополітичних ідей у XV-XVI століттях.
- Національна ідея: витоки, історія, сучасність.
- Вплив ідей Просвітництва на формування сучасних національних держав.
- Етнопроблеми багатонаціональних поліетнічних держав та перспективи їх розв'язання.
- Велика Французька революція – епохальна подія в розвитку етнополітичних процесів і етнополітичної думки.
- Генеза національної ідеї та концепції національної держави у XVIII столітті.
- Міжнародна злагода як основа соціально-політичної стабільності.
- Націоналізм у політичному житті сучасної України.
- Генеза етнополітичних ідей в незалежній Україні.
- Марксистсько-ленінські погляди на етнонаціональні процеси.
- Етнонаціональна політика як засіб духовно-морального вдосконалення українського суспільства.
- Українська національна ідея: її роль в розгортанні національно-визвольної боротьби українського народу.
- До громадянської злагоди - через етнічний плюралізм.
- Проблеми формування критичного етнополітичного мислення в Україні.
- Догматичне етнополітичне мислення як застаріле, формаційне мислення.
- Національні меншини України в етнокультурному вимірі.
- В.Вернадський про людство як живу речовину.
- Етнополітика в Україні: історія та сучасний етап.
- Етнос як об'єкт і суб'єкт політики.
- Лев Гумільов про суть, утворення і розвиток етносів.
- Національні меншини в поліетнічних країнах: досвід виживання.
- Сучасні інтерпретації феномена націоналізму.
- Націоналізм як одна з рушійних сил суспільно-політичного розвитку суспільства.
- Політико-правові аспекти сучасних національних відносин.
- Діалектика національних інтересів та інтересів націй.
- Проблеми і перспективи співвідношення прав громадянина, нації та держави в сучасній Україні.
- Загальнолюдські цінності як ознака цивілізованості суспільства.
- Політичні аспекти глобальних проблем сучасності.
- Модернізація як загальноцивілізаційний процес.

- Етнополітичний ренесанс в Україні наприкінці 80-х – початку 90-х років.
- Проблеми становлення і розвитку української нації.
- Конфліктогенні фактори в посттоталітарній Україні.
- Виникнення суверенних держав після розпаду СРСР.
- Вхід України до Європейського співтовариства: проблеми і перспективи.
- Інтеграційні процеси в країнах Центральної і Східної Європи.
- Проблеми національно-державного будівництва в Україні.
- Основні напрями гармонійного співвідношення нації і держави.
- Проблеми перехідного розвитку України в етнонаціональній сфері.
- Політико-правове забезпечення національно-етнічного відродження України.

Рекомендації щодо написання реферату

Написання реферату є частиною вивчення даного курсу. Мета — систематизувати, закріпити, розширити знання, отримані з навчальної дисципліни. Важливо визначити основні напрями проведених досліджень, зробити критичний аналіз. Фактичний та статистичний матеріал повинен бути професійно опрацьований та максимально актуалізований. Студент може запропонувати будь-яку тему із запропонованого переліку, який є орієнтовним. Конкретну тему необхідно узгодити з викладачем. Обсяг реферату — до 12 сторінок друкованого тексту.

Структура написання студентом реферату складається із наступних семи обов'язкових елементів: вступна частина; аналіз використаної літератури по темі (на 2-3 абзаци); характеристика обраної теми та перспективність її дослідження; визначити основні параметри викладу матеріалу; навести фактографічний матеріал, що підтверджує вашу аргументаційну базу; висновки; список використаної літератури.

Критерії оцінювання реферату

Критерії	Бали
Глибоке розкриття проблеми, з відображенням авторської позиції	5
Обґрунтоване розкриття проблеми	4
Тема розкрита неповно або реферат суто компілятивного рівня	3
Розкритий лише окремий аспект	2
Реферат не зарахований	0

Методи навчання:

проблемні лекції, семінари-дискусії, презентації, дидактичні ігри, комплекти тестових завдань, індивідуальні завдання або колоквіум як контроль самостійної роботи студента.

У ході вивчення навчальної дисципліни «Етнополітологія» використовуються три групи методів: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності, а також методи контролю. Перша група методів представлена словесними (розповідь, лекція), наочними (презентація) та практичними (реферати) методами. З метою активізації та мотивації навчально-пізнавальної діяльності використовуються методи стимулювання і мотивації обов'язку і відповідальності в навчанні (роз'яснення мети навчального предмета та подання вимог до вивчення предмету), метод активізації у формі обміну думками. В рамках використання третьої групи методів використовуються методи усного та письмового контролю.

Методи контролю

У рамках навчально-виховного процесу, з метою визначення рівня знань, умінь та навичок студентів реалізується шестиступеневий контроль: 1)поточний контроль; 2) першоджерела (колоквіум); 3)контрольна робота; 4)тести; 5)реферат; 6)самостійна робота (конспекти лекційних та семінарських занять).

Поточний контроль знань

Лекції передбачають системний і послідовний виклад навчального матеріалу. Відвідування лекцій студентами є обов'язковим.

Відвідування та активна участь студентів у роботі семінарських занять є обов'язковою умовою успішного складання курсу. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативна теза чи спростування поданої, а не фактична підтримка тези виступаючого, змістовне рецензування та коментар чи доповнення, що дійсно сприятиме розгляду проблеми.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи. Основна мета поточного контролю – забезпечення зворотного зв'язку між науково-педагогічним працівником та студентами у процесі навчання, забезпечення управління навчальною мотивацією студентів. Інформація, одержана при поточному контролі, використовується як науково-педагогічним працівником для коригування методів і засобів навчання, так і студентами для планування самостійної роботи. Особливим видом поточного контролю є колоквіум. Поточний контроль може проводитись у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях, у формі виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі

комп'ютерного тестування тощо. Результати поточного контролю враховуються при визначенні підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни.

Принципи оцінювання роботи студентів на семінарських заняттях

Семінарське заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організує дискусію з попередньо визначених проблем. На підставі індивідуальних завдань (рефератів) студенти готують тези виступів з цих проблем. Індивідуальні завдання з дисципліни сприяють більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань. Індивідуальні завдання виконуються студентом самостійно із забезпеченням необхідних консультацій з окремих питань з боку викладача.

Перелік тем семінарських занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. На кожному семінарському занятті викладач оцінює підготовлені студентами реферати, їх виступи, активність в дискусії, вміння формулювати та відстоювати свою позицію тощо.

Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою. На занятті пропонується якісне оцінювання знань студентів шляхом виставляння балів від «1» до «5». Позначення «0» виставляється студентові за відмову від відповіді на занятті через невідповідність, що впливатиме на його підсумкову рейтингову оцінку в кінці семестру. Кожен студент зобов'язаний взяти участь не менше як на одній третині семінарських занять, проведених у групі впродовж семестру.

Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем. При цьому може виставлятися оцінка, а попередня не впливатиме на середній бал студента.

Завдання контролю знань студентів під час проведення семінарських занять зводяться до того, щоб:

- виявити обсяг, глибину і якість сприйняття (засвоєння) матеріалу, що вивчається;

- визначити недоліки у знаннях і намітити шляхи їх усунення;

- виявити ступінь відповідальності студентів і ставлення їх до роботи;

- стимулювати інтерес студентів до предмета і їх активність у пізнанні.

Контроль знань студентів під час проведення семінарських занять може відбуватись в наступних **формах**:

- детальний усний аналіз поставлених питань;

- вибіркоче усне опитування «з місця»;

- дискусійне обговорення питань;

- індивідуальне розв'язування практичних завдань, проблемних запитань чи завдань;

- фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами протягом 5-10 хв;

- письмова (до 30 хв.) самостійна робота по варіантах тощо.

Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття вносяться до журналу занять навчальної групи. Одержані студентом оцінки за окремі семінарські заняття враховуються при визначенні підсумкової оцінки (рейтингу) з даної навчальної дисципліни. За результатами контролю знань на семінарських заняттях в кінці семестру виводиться підсумкова оцінка за семінарські заняття як середнє арифметичне всіх отриманих оцінок за семінарські заняття і самостійну роботу. Після неї окремою графою виводиться підсумковий бал за семінарські заняття.

Індивідуальне навчальне заняття – проводиться з окремими студентами, які виявили особливі здібності в навчанні, схильність до науково-дослідної роботи і творчої діяльності, з метою підвищення їх рівня підготовки та розкриття індивідуального творчого обдарування. Індивідуальні навчальні заняття організовуються у позанавчальний час за окремим графіком, складеним кафедрою з урахуванням індивідуальних навчальних планів зі студентами.

Консультація – вид навчального заняття, на якому студент отримує від викладача відповіді на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи їх практичного використання. Під час підготовки до екзаменів (семестрових, державних) проводяться групові консультації. Протягом семестру консультації з навчальних дисциплін проводяться за встановленим кафедрою розкладом із розрахунку відповідного часу, що планується на консультації з певної навчальної дисципліни.

Контрольна робота

Упродовж роботи над вивченням нормативних курсів передбачено проведення контрольних робіт. Написання контрольної роботи дозволяє студенту продемонструвати рівень самостійного опрацювання теоретичного матеріалу. Написання контрольної роботи є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки. У випадку, якщо студент з якихось причин не написав контрольної роботи, він вважається таким, що не виконав усіх видів робіт, що передбачаються навчальним планом за семестр з даної навчальної дисципліни.

Під час підготовки до написання контрольної роботи студенти повинні повторити той обсяг матеріалу, який виноситься на дану контрольну роботу. Адже контрольна робота – це підсумок вивчення студентами певного матеріалу, це форма перевірки знань. Контрольна робота містить питання у

декількох варіантах, де подані два теоретичні і два практичні завдання(на знання методологічних проблем).

При оцінюванні контрольної роботи враховується якість роботи, її науковий рівень, ступінь самостійності та логічності у викладенні матеріалу.

Контрольна робота передбачає формулювання 4 завдань: 1-2 – теоретичні, 3 – практичне (на знання методологічних проблем), 4 – знання термінів.

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі

Завдання	Кількість балів
теоретичне	3
теоретичне	3
практичне	2
знання термінів	2
Разом	10

Самостійна робота студентів

Самостійна робота студента є основним видом засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час.

Метою самостійної роботи є вироблення студентами навичок і вміння працювати з навчальною літературою, віднаходити головні, стержневі аспекти проблем, що потребують засвоєння, здатності визначити свою позицію щодо дискусійних ідей чи концепцій і аргументовано її обґрунтувати.

Перевірка рівня засвоєння матеріалу самостійно опрацьованих тем чи окремих розділів здійснюється у вигляді проведення колоквиуму та написання реферату.

Критерії оцінювання колоквиуму

Критерії	Бали
Глибока, розгорнута відповідь	9-10
Правильна стисла відповідь	7-8
Поверхова відповідь	5-6
Поверхова відповідь з наявністю окремих помилок	3-4
Розкриття окремого аспекту питання	1-2
Неправильна відповідь або її відсутність	0

Семестровий контроль у формі екзамену

Семестровий контроль проводиться у формі екзамену. Форма і терміни семестрового контролю визначаються навчальним планом.

Для того, щоб одержати екзамен, студентам необхідно виконати всі види роботи і набрати не менше 50 балів. Якщо студент своєчасно не здав встановлених змістових модулів, він автоматично втрачає право на допуск до екзаменаційної сесії, окрім випадків, визначених Факультетом історії, політології і міжнародних відносин. Семестровий контроль у формі екзамену

передбачає, що підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається як сума оцінок за поточний контроль знань на семінарських заняттях (50 балів) та результатів складання екзамену (50 балів).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота														Екза- мен	Сума	
Змістовий модуль №1							Змістовий модуль № 2									
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15		
Поточний контроль – 10 Колоквіум– 10 Контрольна робота-10							Тести -10 Конспект лекцій– 5 Реферат - 5							50	100	

T1, T2 ... T14 – теми

Знання студентів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

- **«відмінно»** (90-100 балів) - студент міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

- **«добре»** (70-89 балів) - студент добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного;

- **«задовільно»** (26-69 балів) - студент в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;

- **«незадовільно»** (0-25 балів) - студент не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Однією із важливих складових вивчення «Етнополітології» у сучасній вищій школі є самостійна робота студентів. Під час навчального процесу вона сприяє активізації засвоєння студентом знань та їх реалізації, а також формує вміння навчатися і потяг до наукової роботи. Самостійна робота є основним засобом набуття знань у вільний від аудиторних занять час. Самостійна робота студента включає: опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних завдань, науково-дослідну роботу. Мета самостійної роботи – сприяти якнайглибшому засвоєнню студентами знань з дисципліни «Етнополітологія», ознайомити їх з основним понятійно-категоріальним апаратом.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи дають можливість студентам глибше ознайомитися з темами або окремими питаннями, які не були винесені на лекційні або семінарські заняття. Вони передбачають опанування в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Завданням самостійної роботи студентів є засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення та систематизація здобутих знань, їх застосування при виконанні практичних завдань та наукових робіт, а також виявлення прогалин у системі знань із предмета.

Самостійна робота студентів з дисципліни «Етнополітологія» становить приблизно 35% часу, необхідного для виконання основної освітньої програми з урахуванням рекомендацій Міністерства освіти та науки України щодо кількості годин аудиторних занять на тиждень. Зміст самостійної роботи визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача.

У ході вивчення дисципліни студенти знайомляться з теоретико-методологічними засадами, предметом, об'єктом, метою, завданням та функціями навчального курсу. Спираючись на основні методологічні принципи етнополітології, студенти вивчають специфіку етнополітичних процесів, знайомляться із сучасним станом етнонаціональної політики і напрямками її подальшого розвитку. В процесі викладання дисципліни в студентів повинно формуватися творче мислення та вміння самостійно аналізувати, комплексно вивчати та об'єктивно висвітлювати події та явища, давати їм оцінку.

Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи з дисципліни «Етнополітологія» спрямовані на те, щоб дати студентам знання

теоретичних основ, а також застосування ними здобутих знань, вмінь і навичок на практиці.

Так, студенти в результаті освоєння матеріалів самостійної роботи повинні:

- виписувати та засвоювати основні положення лекційних тем
- виступати з дискусіями з проблемних питань на лекціях
- готуватися до виступів на семінарських заняттях
- готуватися до проведення контрольних заходів
- опрацьовувати відповідну наукову та додаткову літературу
- відпрацьовувати пропущені лекційні та семінарські заняття
- писати курсові роботи з проблематики курсу
- готувати результати власних досліджень до виступів на щорічних студентських наукових конференціях
- брати участь в олімпіадах
- виконувати індивідуальне навчально-дослідне завдання (наприклад, виявити та дослідити етнонаціональні процеси, що відбуваються в сучасній Україні (у формі реферату)
- опрацювати і законспектувати працю Н. Макіавеллі «Володар» та працю О.І. Бочковського «Вступ до націології» (колоквіум).

КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА АНОТАЦІЯ

Мета вивчення дисципліни «Етнополітологія» полягає в тому, щоб, спираючись на основні методологічні принципи етнополітології, розкрити студентам важливість вивчення теорії і практики етнонаціональних процесів. Під час вивчення дисципліни студенти повинні опанувати сучасні методи дослідження етнонаціональної сфери життя суспільства.

Комплексна кваліфікаційна робота проводиться у письмовому вигляді, має 19 варіантів формалізованих завдань рівнозначної складності, на виконання яких відводиться 80-90 хвилин. Кожен варіант містить 4 завдання (1-2 – теоретичні, 3 – практичне, 4 – знання термінів).

Розв'язуючи завдання ККР, студент повинен продемонструвати не репродуктивну, а творчу розумову, креативну діяльність.

Оцінка за виконання ККР виставляється: за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»); за університетською шкалою (100-бальною) – під час внутрішнього контролю якості знань студентів.

Розробляючи *критерії оцінки виконання робіт*, за основу потрібно брати повноту і правильність виконання завдань. Окрім цього необхідно враховувати здатність студента: диференціювати, інтегрувати та уніфікувати знання; застосовувати правила, методи, принципи, у конкретних ситуаціях; встановлювати різницю між причинами і наслідками; аналізувати, оцінювати факти, події та прогнозувати очікувані результати від прийнятих рішень.

Критерії оцінювання завдань на контрольній роботі (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Завдання	Кількість балів
1 теоретичне	30 балів
2 теоретичне	30 балів
3 практичне	20 балів
4 знання термінів	20 балів
Разом	100 балів

Університетська шкала	Національна шкала
90 – 100 балів	Відмінно (5)
70 – 89 балів	Добре (4)
50 – 69 балів	Задовільно (3)
1 – 49 балів	Незадовільно (2)

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 1.

1. Глобалізація: основні підходи щодо визначення і типи.
2. Політизація етнічності: суть і причини виникнення процесу.
3. Суть і характер етнополітичної дезінтеграції.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 2.

1. Зміст і хвилі процесу модернізації.
2. Політизація етнічності: суть та етапи.
3. Причини виникнення дезінтеграційного процесу за К. Дойчем.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 3.

1. Суть і типи процесу модернізації.
2. Політизація етнічності: суть і характерні риси.
3. Етнополітична дезінтеграція: суть, наслідки та ініціатори цього процесу.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 4.

1. Процес етнічного роз'єднання: суть і типи.
2. Політизація етнічності: зародження і розвиток.
3. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 5.

1. Етнооб'єднувчий процес: суть, теорії і типи.
2. Політизація етнічності: суть і загальні причини.
3. Етнополітична інтеграція: суть, типи і цілі.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 6.

1. Етнічна асиміляція: визначення, типи, форми і чинники.
2. Політизація етнічності: роль держави та політичних еліт.
3. Основні передумови інтеграційних процесів.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 7.

1. Роль еліт і націоналізму у формуванні й розвитку націй.
2. Політизація етнічності: специфічні причини піднесення в СРСР та в незалежній Україні.
3. Практичні аспекти етнополітичної інтеграції.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 8.

1. Етнічний ренесанс: суть та причини виникнення, наслідки.
2. Політизація етнічності: суть, загальні і специфічні наслідки.
3. Етапи і методи етнополітичної інтеграції.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 9.

1. Процес міжетнічної інтеграції: суть і ознаки.
2. Головні умови народження націй.
3. Процес етнорегіоналізації: шляхи і методи вирішення етнорегіональних проблем.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота
Варіант № 10.

1. Сутність і характер національного будівництва.
2. Етнічний ренесанс: суть і основні риси.
3. Модернізація і глобалізація сучасного суспільства.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 11.

1. Загальнонаукові та спеціальні методи етнополітології.
2. Вплив Американської і Французької революцій на розвиток етнополітичних концепцій.
3. Проблеми взаємовідносин етносів, націй і держав.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 12.

1. Структура та функції етнополітології.
2. Співвідношення етносів, націй і людства.
3. Національна меншина та домінуюча група.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 13.

1. Догматичне та критичне етнополітичне мислення: порівняльний аналіз.
2. Етнічна група: проблема визначення поняття.
3. Цілі і завдання етнополітології, її місце в системі суспільних наук.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 14.

1. Актуальність розвитку етнополітології: загальні та специфічні фактори.
2. Концепція і модель придбання та втрати етнічного коріння Г.Абрамсона.
3. Становлення та розвиток теорій нації.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 15.

1. Предмет, об'єкт та основні закономірності етнополітології.
2. Концепція В.Вернадського про людство.
3. Типологізація націй.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 16.

1. Концепція етнічної ідентичності, її основні типи.
2. Політична теорія нації.
3. Пріоритети і проблеми етнонаціональної політики в сучасній Україні.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність

Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 17.

1. Марксистські і немарксистські школи етнічності,
2. Психологічна теорія нації.
3. Структура, функції та завдання етнонаціональної політики.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 18.

1. Концепції національної та символічної ідентичності.
2. Культурологічна теорія нації.
3. Теорія етносу Л.Гумільова.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Комплексна контрольна робота

Варіант № 19.

1. Класифікація держав за Г.Нельсоном, У.Коннором, П.Ван Ден Бергом.
2. Історико-економічна теорія нації.
3. Основний зміст процесу етнорегіоналізації.
4. Дайте визначення: етнополітологія.

Затверджено на засіданні кафедри політичних інститутів та процесів
(протокол № від “ “_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ЕКЗАМЕНАЦІЙНА ДОКУМЕНТАЦІЯ

Семестровий підсумковий контроль з навчальної дисципліни «Етнополітологія» є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень студента. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену у терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни.

Екзамен – форма підсумкового контролю, яка передбачає перевірку розуміння студентом теоретичного та практичного програмного матеріалу з усієї дисципліни, здатності творчо використовувати здобуті знання та вміння, формувати власне ставлення до певної проблеми тощо. Зміст екзаменаційних завдань та критерії оцінювання встановлюються кафедрою політичних інститутів та процесів.

Семестровий екзамен *оцінюється від 1 до 50 балів*. Зміст питань, що виносяться на екзамен, форма та структура завдань та їх оцінювання визначається керівником курсу, затверджується на засіданні кафедри.

Отриманий в результаті здачі екзамену бал додається до виставлених балів за семінарські заняття та індивідуальні завдання, виконані в результаті самостійної роботи, і складає *підсумковий семестровий бал*.

Екзаменаційна робота з навчальної дисципліни «Етнополітологія» передбачає формулювання 4 завдань: 2 – теоретичних, 1 – практичне (на знання методологічних проблем), 1 – знання термінів.

Критерії оцінювання завдань на екзамені (наведено максимальну кількість балів, яку можна здобути за відповідь на кожне завдання):

Завдання	Кількість балів
1 теоретичне	15
2 теоретичне	15
3 практичне	10
4 знання термінів	10
Разом	50

Університетська шкала	Національна шкала
40 – 50 балів	Відмінно (5)
30 – 39 балів	Добре (4)
25 – 29 балів	Задовільно (3)
1 – 24 балів	Незадовільно (2)

ДВНЗ « Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 1

5. Особливості формування етнополітичної думки в епоху Відродження.
6. Розробка загальної теорії етносу.
7. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції.
8. Дайте визначення: етнополітологія, її предмет і об'єкт.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ « Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 2

1. Формування етнополітичних ідей в Давній Греції та Римі.
2. Етнічна група: проблема визначення поняття.
3. Основні передумови і типи інтеграційних процесів.
4. Дайте визначення: нація і національна група.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ « Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 3

1. Етнополітичні погляди “батьків-засновників” США.
2. Психологічна теорія нації.
3. Практичні аспекти етнополітичної інтеграції.
4. Дайте визначення: етнос і етнічна група.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ « Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 4

1. Етнополітичні ідеї “Декларації незалежності США” та “Декларації прав людини і громадянина”.

2. Національна меншина та домінуюча група.
3. Етапи та методи етнополітичної інтеграції.
4. Дайте визначення: догматичне та критичне етнополітичне мислення.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 5

1. Зародження і розвиток етнополітології як науки.
Погляди О.Бочковського („Вступ до націології”).
2. Становлення та розвиток теорій нації.
3. Національні, етнічні та вселюдські цінності.
4. Дайте визначення: примордіалістська та інвентціоністська школи етнічності.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 6

1. Різноманітність поглядів щодо змісту терміну “етнополітологія”.
2. Політична теорія нації.
3. Класові, етнічні, національні, державні інтереси.
4. Дайте визначення: національна меншина та домінуюча група.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 7

1. Актуальність розвитку етнополітології: загальні та специфічні фактори.
2. Культурологічна теорія нації.
3. Суть, характер та основні типи процесу глобалізації.
4. Дайте визначення: етнічний ренесанс.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___ 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 8

1. Визначення терміну “етнополітологія”. Формула даного поняття.
2. Історико-економічна теорія нації.
3. Зміст, головні риси та типи процесу модернізації.
4. Дайте визначення: політизація етнічності.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 9

1. Предмет, об’єкт та основні закономірності етнополітології.
2. Етнічна теорія нації.
3. Загальна характеристика етнічних процесів.
4. Дайте визначення: субсидіарність.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 10

1. Загальнонаукові та спеціальні методи етнополітології.
2. Типологізація націй.
3. Процеси етнічного роз’єднання, їх різноманітність.
4. Дайте визначення: регіональна держава.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 11

1. Догматичне та критичне етнополітичне мислення: порівняльний аналіз.
2. Концепція національності Л. Снайдера.
3. Теорії етнооб'єднувчих процесів, їх основні типи.
4. Дайте визначення: метапарадигма існування людства.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 12

1. Структура та основні функції етнополітології.
2. Поділ людства на класи, етноси, нації.
3. Процес етнічної асиміляції та її типи.
4. Дайте визначення: національно-державне будівництво.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 13

1. Цілі і завдання етнополітології, її місце в системі суспільних наук.
2. Головні чинники та форми асиміляції.
3. Проблеми взаємовідносин етносів, націй і держав.
4. Дайте визначення: етнічна сепарація, дисперсизація та парціація.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”_____20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 14

1. Багатоманітність форм людських спільнот.
2. Класифікація держав за Г.Нельсоном, У.Коннором, П.Ван Ден Бергом.
3. Процес етнічної інтеграції.
4. Дайте визначення: пасіонарність і компліментарність.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 15

1. Концепція В.Вернадського про людство.
2. Співвідношення етносів, націй і людства.
3. Різноманітність підходів щодо процесу етнічного ренесансу.
4. Дайте визначення: етнополітична регіоналізація.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 16

1. Марксистські і немарксистські школи етнічності.
2. Причини і наслідки етнічного ренесансу в колишньому СРСР та незалежній Україні.
3. Багатоманітність поглядів щодо формування націй.
4. Дайте визначення: національні інтереси і цінності.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія
Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 17

1. Різноманітність концепцій етнічності.
2. Стан і перспективи дослідження політизації етнічності.
3. Загальні причини етнічного ренесансу.
4. Дайте визначення: однооумленді і неохоумленді держави.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___”___20 р.)
Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____
Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Спеціальність Політологія

Навчальний предмет

Етнополітологія

Білет № 18

1. Концепція і модель придбання та втрати етнічного коріння Г.Абрамсона.
2. Політизація етнічності: зміст і етапи.
3. Основні риси етнічного ренесансу.
4. Дайте визначення: етнічна асиміляція та її типи.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” _____ 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія

Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 19

1. Концепція етнічної ідентичності, її основні типи.
2. Характерні риси політизації етнічності.
3. Головні умови народження націй.
4. Дайте визначення: етнополітична інтеграція та дезінтеграція.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” _____ 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія

Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 20

1. Концепції національної, етнічної та символічної ідентичності.
2. Зародження, розвиток та загальні причини політизації етнічності.
3. Сутність і характер національного будівництва.
4. Дайте визначення: світоглядна і прикладна функції етнополітології.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” _____ 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія

Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 21

1. Вплив Американської і Французької революцій на розвиток етнополітичних концепцій.
2. Політизація етнічності: роль держави та політичних еліт.
3. Роль еліт у формуванні і розвитку націй.

4. Дайте визначення: етнічне розмежування та згуртування.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” “___” 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія

Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 22

1. Визначення поняття етносу: основні підходи.
2. Політизація етнічності у колишньому СРСР та в незалежній Україні.
3. Основний зміст процесів етнорегіоналізації.
4. Дайте визначення: критичний і цивілізаційний методи етнополітології.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” “___” 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Спеціальність Політологія

Навчальний предмет Етнополітологія

Білет № 23

1. Теорія етносу Л.Гумільова („Етноси та антиетноси”).
2. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.
3. Шляхи і методи вирішення етнорегіональних проблем.
4. Дайте визначення: основні закономірності етнополітології.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол № від “___” “___” 20 р.)

Завідувач кафедри проф. В.В. Марчук _____

Екзаменатор доц. С.М. Матвієнків _____

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО КУРСУ

9. Формування етнополітичних ідей в Давній Греції та Римі.
10. Етнополітичні ідеї Арістотеля (“Політика”).
11. Етнополітичні ідеї Платона (“Держава”).
12. Особливості формування етнополітичної думки в епоху Відродження.
13. Н.Макіавеллі про незалежність і об’єднання Італії (“Володар”).
14. Етнополітичні ідеї Ж.Бодена (“Шість книг про республіку”).
15. Ж.Боден як засновник етнопсихології та етногеографії (“Метод легкого вивчення історії”).
16. Розробка етнополітичних ідей Ф.Беконом і Т.Гоббсом (“Левіафан”).
17. Дж.Локк “Два трактати про правління”.
18. Внесок Ш.Монтеск’є в розвиток етнополітичних ідей (“Про дух законів”).
19. Етнополітичні ідеї Ж.-Ж.Руссо в праці “Про суспільний договір”.
20. Етнополітичні погляди “батьків-засновників” США.
21. Етнополітичні ідеї “Декларації незалежності США” та “Декларації прав людини і громадянина”.
22. Етнополітичні ідеї І.Канта (“До вічного миру”).
23. Розробка Й.Гердером концепції нації та національної держави (“Ідея до філософії історії людства”).
24. Й.Фіхте як засновник теорії сучасного націоналізму (“Основні риси сучасної епохи”).
25. Започаткування Г.Гегелем розробки психологічно-історичної теорії нації (“Філософія права”).
26. Зародження і розвиток етнополітології як науки. Погляди О.Бочковського („Вступ до націології”).
27. Різноманітність поглядів щодо змісту терміну “етнополітологія”.
28. Актуальність розвитку етнополітології: загальні та специфічні фактори.
29. Визначення терміну “етнополітологія”. Формула даного поняття.
30. Предмет, об’єкт та основні закономірності етнополітології.
31. Загальнонаукові та спеціальні методи етнополітології.
32. Догматичне та критичне етнополітичне мислення: порівняльний аналіз.
33. Структура та основні функції етнополітології.
34. Цілі і завдання етнополітології, її місце в системі суспільних наук.
35. Багатоманітність форм людських спільнот.
36. Концепція В.Вернадського про людство.
37. Марксистські і немарксистські школи етнічності.
38. Різноманітність концепцій етнічності.
39. Концепція і модель придбання та втрати етнічного коріння Г.Абрамсона.

40. Концепція етнічної ідентичності, її основні типи.
41. Концепції національної та символічної ідентичності.
42. Вплив Американської і Французької революцій на розвиток етнополітичних концепцій.
43. Визначення поняття етносу.
44. Теорія етносу Л. Гумільова („Етноси та антиетноси”).
45. Розробка загальної теорії етносу.
46. Етнічна група: проблема визначення поняття.
47. Національна меншина та домінуюча група.
48. Становлення та розвиток теорій нації.
49. Політична теорія нації.
50. Психологічна теорія нації.
51. Культурологічна теорія нації.
52. Історико-економічна теорія нації.
53. Етнічна теорія нації.
54. Типологізація націй.
55. Концепція національності Л. Снайдера.
56. Поділ людства на класи, етноси, нації.
57. Класифікація держав за Г. Нельсоном, У. Коннором, П. Ван Ден Бергом.
58. Проблеми взаємовідносин етносів, націй і держав.
59. Співвідношення етносів, націй і людства.
60. Причини і наслідки етнічного ренесансу в колишньому СРСР та незалежній Україні.
61. Стан і перспективи дослідження політизації етнічності.
62. Політизація етнічності: зміст і етапи.
63. Характерні риси політизації етнічності.
64. Зародження, розвиток та загальні причини політизації етнічності.
65. Політизація етнічності: роль держави та політичних еліт.
66. Політизація етнічності у колишньому СРСР та в незалежній Україні.
67. Сутність і характер етнополітичної дезінтеграції.
68. Сучасні концепції етнополітичної інтеграції.
69. Основні передумови та типи інтеграційних процесів.
70. Практичні аспекти етнополітичної інтеграції.
71. Етапи та методи етнополітичної інтеграції.
72. Національні, етнічні та вселюдські цінності.
73. Класові, етнічні, національні, державні інтереси.
74. Суть, характер та основні типи процесу глобалізації.
75. Зміст, головні риси та типи процесу модернізації.
76. Загальна характеристика етнічних процесів.

77. Процеси етнічного роз'єднання, їх різноманітність.
78. Теорії етнооб'єднувчих процесів, їх основні типи.
79. Процеси етнічної і мовної асиміляції та акультурації.
80. Головні чинники та форми асиміляції.
81. Процес етнічної інтеграції.
82. Різноманітність підходів щодо процесу етнічного ренесансу.
83. Основні риси етнічного ренесансу.
84. Загальні причини етнічного ренесансу.
85. Багатоманітність поглядів щодо формування націй.
86. Головні умови народження націй.
87. Сутність і характер національного будівництва.
88. Роль еліт у формуванні і розвитку націй.
89. Основний зміст процесів етнорегіоналізації.
90. Шляхи і методи вирішення етнорегіональних проблем.
91. Структура, функції та завдання етнонаціональної політики.
92. Законодавча база та система прав етнонаціональних груп в Україні.
93. Пріоритети, проблеми і перспективи вітчизняної етнонаціональної політики.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аккультурація (англ. *acculturation* – утворення, розвиток) – процес сприйняття одним народом різних форм культури ін. народу, зазвичай більш розвинутого, який відбувається в результаті спілкування цих народів. Термін введений у науковий обіг у 30-х рр. ХХ ст. амер. культурологами.

Акомодація (лат. *accomodatio* – пристосування до чого-небудь) – 1) у расових стосунках – процес пристосування етнічних груп одна до одної; 2) у політиці – індивідуальна або групова поведінка вищезгаданого виду.

Аксіологія етнополітична (дав.-гр. *ἀξία* – цінність, *logos* – слово, поняття, вчення, а також *ethos* – народ, плем'я і *politico* – державні або суспільні справи) – система критеріїв аналізу й оціночних підходів до місця та ролі народу як етноісторичної спільності, а не поселенської сукупності, яку виробляє політична етнологія.

Анклав етнічний – частина території країни, яка заселена переважно представниками одного етносу, напр. територія Туреччини, де проживають курди.

Антагонізм етнічний – суперечливий стан у міжетнічних відносинах, який характеризується напругою у стосунках як між домінуючою більшістю й окремими меншинами, так і між етнічними меншинами. Виникає на основі конфлікту ідеологічних, політичних, соціальних, економічних і культурних, релігійних інтересів тощо.

Антисемітизм – одна з форм расового шовінізму, національної нетерпимості, яка виражається у ворожому ставленні до осіб єврейської національності, єврейського народу.

Антисіонізм (гр. *avti* – проти, усупереч + назва гори Сіон, що розташована поблизу Єрусалиму) – одна з форм національної нетолерантності, що проявляється у ворожому ставленні до етнічних євреїв – прихильників створення світської держави Ізраїль.

Апартеїд (афр. *apartheid* – роздільне проживання) – політика расової дискримінації та сегрегації кольорового населення, яка проводилась у Південно-Африканській республіці до 1991 р. ХХ ст.

Арабізм – доктрина світського арабського націоналізму, що ставить за мету консолідацію всіх етнічних арабів в рамках однієї країни. Основною проблемою для прихильників А. стало небажання більшості населення арабських країн сприймати етнонаціональну ідентичність як первинну, на чому наполягали ідеологи цієї доктрини. Переважна більшість арабів ідентифікує себе, насамперед, з ісламом, а лише згодом – з етносом.

Асиміляція (лат. *assimilatio* – злиття) – злиття одного народу (або його частини) з ін., шляхом засвоєння його мови, звичаїв і втрати своєї мови, культури та національної самобутності.

Батьківщина – територія, на якій проживає певний народ, рідний край. За даними соціологів, в Україні є від 7 до 10% населення, що послідовно не сприймають Україну як свою **Б.** В основному це представники російськомовного етносу, частина якого виконує функцію «п'ятої колони», які люто ненавидять Україну.

Великодержавний шовінізм – проповідує національну винятковість, протиставляє інтереси одного народу інтересам ін. народів. Характеризується гіпертрофованою національною гордістю, яка нерідко переростає в пихатість, розколювання національної ворожнечі та ненависті. Спорідненими із **В.ш.** є *фашизм, тоталітаризм, антисемітизм, апартеїд, геноцид.* **В.ш.** може виявлятися у політиці великої нації стосовно малих народів усередині однієї країни, а також набувати міжнародного резонансу, тобто пригноблення ін. країн-націй, розпалювання агресивних війн.

Вестернізація (англ. *western* – західний) – неологізм, який вживається для означення процесу зростання впливу культури та *політики* західних країн на життя сучасного людства.

Віртуальна (кольорова) революція – протестний суспільно-політичний рух, що викликаний негативним ставленням громадянського сусп-ва до державної влади; це поворотний момент в суспільному розвитку, після якого відносини між державою та громадянським сусп-вом не можуть повернутися до дореволюційного стану. Прикладами **В.р.** є «Оксамитова» революція в Чехословаччині (1989), «Революція троянд» у Грузії (2003), «Помаранчева» революція в Україні (2004), «Тюльпанова» революція в Киргизії (2005), революція «кедрів» в Лівані (2005), «Жасминова» революція в Тунісі (2010-2011), революція в Єгипті (2011). До невдалих спроб **В.р.** відносять дії опозиції в Азербайджані (осінь 2005), Узбекистані (2005), Білорусі (весна 2006), Вірменії (весна 2008) і Молдові (весна 2009). Водночас, існують твердження про те, що **В.р.** є політичною технологією реалізації опонентами правлячої еліти несилової зміни влади з використанням закордонної фінансової допомоги, тобто зумовлюється не спонтанними, а спровокованими масовими соціальними протестами.

Вітчизна – поняття, яке майже збігається з поняттям «*Батьківщина*». Але якщо поняття «*Батьківщина*» – скоріше поняття соціально-економічне, то поняття «**В.**» віддзеркалює географічні, національні особливості, природне середовище, специфіку мови, культури, побуту, традицій, звичаїв.

Геноцид (гр. *γένος* – рід, плем'я, лат. *caedere* – вбивати) – усвідомлене та систематичне, повне або часткове знищення окремих груп населення за расовими, національними, релігійними мотивами (ознаками) або навмисне створення умов, розрахованих на знищення названих груп. **Г.** – найтяжчий злочин проти людства, засуджений ООН.

Гетто (італ. *ghetto* – «нова ливарня») – частина території, які відводиться для примусового поселення певної расової, професійної або релігійної групи населення. Під час Другої світової війни нацисти, здійснюючи расистську політику, створювали в окупованих країнах єврейські Г.

Глобалізація – дедалі більша взаємозалежність між різними людьми, регіонами та країнами світу. Процес Г. сприяє взаємозв'язку та взаємозалежності всіх країн і етнонаціональних спільнот, «спресовує» світ у єдине ціле, перетворює всю планету на «світове село» («*global village*»).

Голодомор 1932-1933 рр. в Україні – геноцид частини української нації, який вчинило керівництво більшовицького тоталітарного режиму. Український Г. тривалий час був у інформаційній блокаді. Акція по знищенню українців була здійснена в суворій таємниці. В основі українського Г. відбувалася конфіскація усього продовольства – не хліба, як скрізь, а усіх продуктів харчування.

Гуманізм (лат. *humanus* – людський, людяний) – філософський підхід, що в теоретико-світоглядний спосіб поєднує вчення про людину, як визначальну мету та вищу цінність сусп-ва. Ідея Г. – одна з центральних в історії людської цивілізації.

Дезінтеграція – процес розпаду цілого на складові частини. Відчутна в умовах інтенсивного розпаду союзу країн.

Декларація прав національностей України – державний акт у сфері міжнаціональних відносин прийнятий ВРУ 01.11.1991 р., після проголошення суверенітету та незалежності України, яка втілила у життя Загальну декларацію прав людини та ратифіковані Україною міжнародні пакти про права та свободи особистості. **Д.п.н.У.** віддзеркалює принципи свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх понад 130 етнічних груп, які проживають на території України і які разом з українцями становлять майже 46 млн народ України.

Демократія постнаціональна – демократія сусп-ва, в якому відсутні ідеї націоналізму, стан розвитку, за яким окрема нація вже не може нав'язувати свої національні інтереси ін. народам і країнам. Таке сусп-во, зокрема, формується в рамках ЄС, де інтереси країн-членів ЄС є спільними для всіх народів, є пріоритетом над національними інтересами.

Денаціоналізація (фр. *denationation*) – 1) насильницьке позбавлення певного народу власної державності; втрачення національних особливостей (культури, мови); 2) повернення державою націоналізованої власності бувшим власникам.

Держава-нація – державно-територіальне утворення, в якому має місце поєднання контролю над багатствами, влади, впливу, культури та соціальної солідарності. **Д.-н.** залишається і залишатиметься, хоча й все менше, організуючим утворенням для більшої частини інституційного та колективного життя.

Державна етнонаціональна політика України – невід’ємна складова політики держави, спрямована на регулювання сфери етнонаціональних відносин із метою забезпечення гармонійного розвитку укр. нації в цілому та національних меншин і етнічних груп в Україні. Реалізовується шляхом прийняття законів, нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав, законних інтересів та етнокультурних потреб громадян – представників укр. нації, а також шляхом цілеспрямованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо утвердження атмосфери міжетнічної толерантності, зміцнення загальнонаціональної єдності в країні. Суб’єктом етнонаціональної політики є держава, об’єктом – етнонаціональні відносини в Україні.

Діаспора (гр. *Διασπορά* – розсіювання) – перебування значної частини народу (етнічної спільності) поза межами етнічної батьківщини на правах національно-культурної меншини. Спочатку це поняття відносилось лише до тієї частини євреїв, які ще два з половиною тисячоліття тому почали розселятися за межами Палестини. Пізніше воно розповсюджується і на ін. національні (етнічні) групи і релігійні меншини, особливо з розселенням, міграцією значної частини населення багатьох народів в ін. країни. **Д.** виникає в результаті втечі від воєн, міжнаціональних і релігійних конфліктів, загрози геноциду, переселення, дії різних соціально-економічних та ін. чинників. Особливо великі **Д.** сьогодні – єврейська, вірменська, китайська, українська та ін. Протягом ХХ ст. відбулося кілька «хвиль» української еміграції, в результаті чого понад 10 млн українців нині перебувають в десятках країн світу.

Доіндустріальне (аграрне) суспільство – найбільш тривала стадія в розвитку людської історії. Виникло 6 тис. років тому. Ключовою сферою економіки є спільне господарство, малопродуктивне натуральне господарство на базі ручної праці та примітивної техніки. Основою розвитку є традиції; провідну роль в сусп-ві відіграють *церква і армія*.

Духовний націоналізм – різновид націоналізму, який ділить людей на «своїх» і «чужих», який вважає всіх незгідних – навіть віруючих, які сповідують ін. конфесію – безбожниками, а відтак і ворогами.

Емігрант (лат. *emigrans* – той, що виселяється) – особа, громадянин, щодобровільно виїхав зі своєї країни до ін. на постійне або тривале проживання з економічних, соціальних політичних, релігійних або ін. причин. Правовий статус **Е.** визначається національним законодавством країни, у якій він перебуває, та міжнародним правом.

Етнічна група – спільнота громадян України, об’єднаних ознаками етнічної ідентичності, спільного походження, мови, культури, традицій. Відрізняється від національних меншин тим, що етнос, частиною якого вона є, у процесі етногенезу не створив власної країни.

Етнічна діаспора – частина населення, яке з'явилося в країні у результаті міграції. За радянських часів Е.д. не були властиві для України. За роки незалежності зросли етнічні громади китайців та азербайджанців у Києві, в'єтнамців – у Харкові. Експерти вважають, що в Україні перебуває майже мільйон іноземних осіб. В 2013 р. майже 40 тис. студентів з 129 країн світу навчалися у 209 українських вищих навчальних закладах. Україна входить до першої п'ятірки країн, де проживають міжнародні мігранти.

Етнічна ідентичність – усвідомлення людиною чи етносом (етнічною групою) своєї належності до спільноти як біогеографічного і психологічного феномена. Самоідентифікація з певним етносом є не лише ознакою етносу, але й системним зв'язком між людьми, а відтак – основою Е.і. У Е.і. поєднуються ірраціональне (неусвідомлювана, іманентно властива етносу психологічна єдність) та раціональне (свідома ідентифікація як вибір на основі пізнаної і визнаної причетності до спільноти). В основі етнічної ідентичності лежить усвідомлення спільності походження та його показники.

Етнічна меншина – група громадян країни, яка є кількісною меншістю. Для Е.м. характерна спільність походження, колективна воля до виживання. Термін «Е.м.» за змістом є близьким, але не тотожним терміну «національна меншина».

Етнічний конфлікт (гр. *ethnos* – плем'я, народ) – різновид міжгрупового конфлікту, що відбувається між окремими представниками (міжособистісний Е.к.), окремими соціальними групами різних етносів (етносоціальний конфлікт) і двома або декількома етносами (міжетнічний конфлікт), коли суб'єкти конфліктної взаємодії із суперечливими інтересами поляризуються на основі етнічних ознак.

Етнодержавознавство – нова наукова дисципліна і напрям дослідження, що базується на розумінні органічної взаємодії етнонаціонального та державницького.

Етнологія політична (гр. *ἔθνος* – народ, *logos* – слово, поняття, вчення) – одна з нових соціально-політичних наук, яка вивчає місце та роль у політичному житті народів етноісторичних спільностей.

Етнонаціональні відносини – відносини між суб'єктами етнонаціонального розвитку: державою, нацією, національними меншинами, етнічними групами щодо забезпечення державного суверенітету, єдності нації, збереження етнокультурної самобутності громадян, забезпечення їх конституційних прав, етнокультурних, соціальних і політичних потреб та інтересів, умов для самоорганізації та самоврядування.

Етнополітика – система тактично-стратегічних дій, заходів і накреслень певного політичного суб'єкта (держави, політичних партій та рухів тощо) в галузі етноісторичних, етнокультурних та ін. взаємин народів-етносів між собою та в їхніх стосунках з державою.

Етнополітична безпека – стан етнополітичної сфери суспільного буття, який характеризується стабільністю, здатністю знаходити оптимальні відповіді на виклики часу, вчасно і адекватно реагувати на вплив внутрішніх та зовнішніх чинників, які викликають міжетнічну напруженість, створюють загрозу національній злагоді й єдності, територіальній цілісності та самому існуванню поліетнічного сусп-ва та держави. **Е.б.** можна також визначити і як захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз, стійкість до несприятливих зсередини та ззовні, забезпечення таких умов, які б гарантували існування і всебічний розвиток: *а)* кожної особи незалежно від її етнічного походження та політичних уподобань; *б)* родини незалежно від етнічного походження її членів; *в)* етнонаціональної спільноти незалежно від її чисельності та рівня розвитку; *г)* сусп-ва та держави, незалежно від кількості й чисельності їх етнонаціональних спільнот. **Е.б.** слід розглядати як один з різновидів та важливих складових національної безпеки будь-якої поліетнічної чи багатонаціональної держави та світу в цілому.

Етнополітична конфліктологія – нова наука про закономірності зародження й розвитку етнополітичних конфліктів, їх сутність, характер, причини виникнення, місце і роль у суспільному розвитку, шляхи, методи та засоби їх прогнозування і передбачення, вчасного виявлення й конструктивного правління, запобігання ескалації, ефективного контролю та цивілізованого регулювання, а також досягнення консенсусу, забезпечення етнополітичної стабільності, безпеки і миру. **Е.к.** – нова, міждисциплінарна і самостійна, універсальна і спеціальна, фундаментальна і прикладна наука, покликана досліджувати закономірності зародження і розвитку етнополітичних конфліктів, цивілізованого їх розв'язання та забезпечення національної єдності та територіальної цілісності країни. **Е.к.** є також потенційним і перспективним навчальним спецкурсом, який може дати студентам знання про сутність і характер етнополітичних конфліктів, причини і закономірності їх зародження і розвитку, навчити мистецтву запобігати їх ескалації та цивілізованого врегулювання, збереження і зміцнення етнополітичної стабільності, безпеки і миру.

Етнополітичний конфлікт – неспівпадіння, а часто і несумісність цінностей, зіткнення інтересів і цілей різних етнонаціональних спільнот (етносів, націй, корінних народів та етнонаціональних меншин) між собою та з цінностями, інтересами і цілями держави, а також між усіма їх носіями. **Е.к.** – це неспівпадіння і зіткнення етнічних, національних та державних цінностей, інтересів і цілей, це суперництво і протиборство їх носіїв і прихильників. **Е.к.** – це процес виявлення і зняття протиріч і суперечностей, що постійно виникають в етнополітичній сфері поліетнічного сусп-ва. Вони є найгострішими, найдраматичнішими і найкатастрофічнішими за своїми наслідками, мають домінуючий, визначальний і часто доленосний характер. Вони визначають і ще

довго визначатимуть долю етносів, націй і національних меншин, держав і міждержавних утворень. Вони є найбільш емоційно забарвленими та ірраціональними. Часто їх учасники діють всупереч здоровому глуздові і навіть інстинкту самозбереження. Майбутнє окремих країн і народів та й всієї людської цивілізації значною мірою залежить від того, чи зрозуміє людство природу, сутність та характер етнополітичних конфліктів і чи навчиться воно цивілізованому їх регулюванню та розв'язанню.

Етнополітологія – наука про місце та роль етнонаціональних спільнот (етносів, націй, етнічних та національних груп) в історії людської цивілізації та політичному житті суспільства, про їх взаємовідносини між собою, а також з державою та її інститутами, про закономірності розвитку етнополітичних процесів, про рушійні сили етнічних і національних рухів та їх ідеології (етніцизм і націоналізм), про засади й принципи етнонаціональної політики та забезпечення етнополітичної стабільності як в окремій поліетнічній державі, так і в багатонаціональному світі в цілому. **Е.** – це відносно нова, міждисциплінарна наука про закономірності взаємодії етнонаціональної та політичної сфер суспільного життя або просто про етнополітичну царину людського буття. **Е.** синтезує теоретичні здобутки таких наук як етнологія та політологія та продукує нові знання. Становлення **Е.** є об'єктивним і природним процесом, який обумовлений дедалі міцніючими тенденціями, з одного боку, глобалізації, а, з ін. – фрагментації людства, а також нерозривною єдністю і взаємозалежністю етнонаціональної та політичної сфер людського буття. Тому **Е.** можна вважати наукою про політику виживання і самореалізації людини, етнонаціональних спільнот та людства.

Етнорегіоналізм (гр. *ethnos* – народ, нація, раса; лат. *regio* – країна, область, район) – термін, що використовується для визначення пошуків більш широкого контролю над політичними справами місцевої етнічної спільноти, яка відокремлює себе від ін. спільнот, котрі мешкають у країні. У багатоетнічних країнах, де національності з визначеною територією мають глибокі відмінності в економічному та культурному розвитку, перерозподіл ресурсів державою створює передумови для появи сепаратистських і націоналістичних рухів.

Регіоналізм перетворюється на **Е.** та сепаратизм. Наукова база даного поняття є достатньо розробленою зарубіжними вченими: *Дж.Рудольфом, Л.Снайдером, К.Харві, М.Кітінгом*. Виявлення причин і природи міжетнічних протиріч, пояснення наявних етнічних конфліктів, розробка механізмів їх розв'язання знайшли відображення у працях *Т.Гура, Г.Готліба, М.Тоф, М.Брауна, Д.Фірина, Д.Лейтіна, Д.Лейка, К.Квасневського, Г.Любе, З.Стацка*. Ці науковці досліджують регіоналізм як вияв субетнічними та етнографічними групами спротиву уніфікаційній політиці національних держав. Основними чинниками, що сприяють піднесенню етнорегіональних сегментів є: відносна політична нерівноправність та економічні й культурні нестатки периферійних меншинних

груп; посилена пропаганда ідеї національної держави; вплив етнорегіональних рухів у сусідніх державах.

Етнос (грец. *ἔθνος* – народ) – вид історично утвореної спільності людей, яку представляють плем'я, народність, націю, що мають спільні риси, стабільні особливості культури та психічного складу, а також усвідомлення своєї єдності і відмінності від ін. В Україні кількісно найбільшим Е. є українці – майже 80% населення.

Етноцентризм (грец. *ἔθνος* – група, плем'я, народ і лат. *centrum* – осередок, центр) – система поглядів, у якій життєдіяльність ін. народів розглядається через призму культури, традиційних установок і ціннісних орієнтацій власного етносу (як еталону). Термін Е. введений у науковий обіг *Л.Гумпловичем* (1883) і *В.Самнером* (1906).

Етноцид – репресії стосовно до етнічної культури.

Завдання державної етнонаціональної політики – створення належних умов для забезпечення рівноправних відносин між представниками української нації, національних меншин та етнічних груп, які проживають в Україні, утвердження атмосфери толерантності міжетнічної злагоди в українському сусп-ві, забезпечення рівних можливостей в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах сусп-ва для всіх її громадян незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та ін. ознак.

Закордонний українець – особа, яка є громадянином ін. країни або особою без громадянства, має українське етнічне походження або є родом з України.

Імміграція (лат. *immigratio* – вселення) – в'їзд іноземців у країну на тривале або постійне проживання, а також тимчасове їх поселення в даній країні з метою заробітку (сезонна І.).

Індустріалізація – загальний процес перетворення економік і сусп-в із переважанням сільського господарства і виробництва виробів кустарного промислу в економіку та сусп-ва, в яких основними є переробні і пов'язані з ними добувні галузі промисловості. Процес І. чітко пов'язаний з модернізацією сусп-ва, особливо з урбанізацією, розвитком науки і техніки, політичною модернізацією.

Індустріальне та постіндустріальне суспільство – терміни, що використовуються для позначення основних стадій розвитку людського сусп-ва у рамках широкого рівня розвитку індустрії та технології матеріального виробництва. Концепція індустріального сусп-ва, головними ознаками якого стають розповсюдження великого машинного виробництва, урбанізація, закріплення ринкової економіки, набула свого розвитку у 50–60-х рр. ХХ ст. у США (*Р.Арон, Д.Белл, У.Ростов*) і використовувалась для здійснення прикладних завдань організації виробництва та вирішення трудових конфліктів. Концепція постіндустріального сусп-ва сформована *Д.Беллом* у 1973 р. у роботі

«Майбутнє постіндустріальне суспільство» на основі аналізу основних тенденцій зміни відносин секторів суспільного виробництва, становлення економіки послуг, формування наукового знання як самостійного елемента продуктивних сил. Було доведено, що в результаті бурхливого розвитку машинного виробництва у людини з'являється більше вільного часу, відповідно – і для творчості та самореалізації, а технічні розробки стають більш наукоємними. Теоретичні знання набувають особливого значення, розповсюдження яких досягається за рахунок функціонування надрозвинутої комунікаційної мережі.

Інтегральний націоналізм – різновид авторитарного націоналізму, що розглядає націю як органічну цілість і вимагає беззастережного підпорядкування особистості інтересам своєї нації, які ставить вище від будь-яких ін. інтересів (соціальної групи, інших націй, людства загалом). Його також називають органічним націоналізмом, ультранаціоналізмом, гіпернаціоналізмом тощо.

Інтереси національні – усвідомлені потреби нації, спонукальні мотиви її діяльності. Термін цей вживається у двох значеннях: як тотожний терміну «державні інтереси» і терміну «етнічні інтереси».

Інтернаціоналізм – світоглядний принцип, який стверджує рівність і суверенність усіх народів світу, потребує визнання та поважання самотності соціально-історичних та культурних надбань кожного з них, виступає за розширення політичної, економічної та культурної співпраці між країнами. Реалізація цього принципу передбачає формування світової співдружності націй на засадах взаємодопомоги та взаємосприяння всебічному прогресивному розвитку. Принцип **I.** було покладено в основу діяльності таких міжнародних організацій, як Ліга Націй та ООН.

Іредентизм (італ. *irredentismo*, *irredento* – незвільнений, такий, що перебуває під чужим владарюванням) – прагнення частин одного етносу, що проживають у різних країнах світу, до об'єднання, утворення своєї національної країни, що було характерно у ХХ ст. для євреїв, а нині для курдів та ін. етносів.

Клас (лат. *classis* – розряд, клас) – велика група людей, за теорією *К.Маркса*, яка є основою, на якій формується політична організація сусп-ва. Класи відрізняються за доступом до влади, суспільного багатства, засобів виробництва і місцем в суспільному поділі праці.

Концепція державної етнонаціональної політики України – система загальних положень про мету, принципи, завдання та напрями діяльності органів державної влади України у сфері етнонаціональних відносин. Визначає зміст і вектор дій держави в етнополітичній сфері, а також зміст і напрями розвитку законодавчої діяльності, державотворення та націєтворення, вектор наукових пошуків у цьому напрямі.

Ку-Клукс-Клан (англ. *Ku-Klux-Klan*) – таємна расистська організація, створена в Південних Сполучених Штатах в 1865 р. для захисту переваг «білих». Була (й залишається) найбільш жорсткою серед білих расистських організацій в США і має міжнародні зв'язки. **К.К.К.** – досить закрита підпільна організація, яка винна за лінчування, вбивства та залякування чорношкірих, а також ін. супротивників. Її маніфест проголошує: «Наша основна і фундаментальна мета – збереження переваги білої раси...».

Лінгвоцид – свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу народності, нації. **Л.** спрямовується в першу чергу проти писемної форми мовлення. Кінцева мета **Л.** є не геноцид, тобто фізичне винищення певного народу, а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти. **Л.** здійснювався щодо української мови в Російській імперії та СРСР; його прояви спостерігаються і в незалежній Україні.

Міграція (лат. *migratio* – переселення, переміщення) – переміщення людей, етносів, їх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або повернення до нього.

Напрями державної етнонаціональної політики України (засади, перспективні орієнтири державної діяльності у сфері етнополітики):

У політико-правовій сфері: напрацювання та вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на регулювання розвитку етнонаціональних відносин на основі імплементації норм європейського, міжнародного права, врахування прогресивного зарубіжного досвіду, підвищення ефективності державного менеджменту в етнополітичній сфері; вироблення нових, науково обґрунтованих підходів до вирішення проблем міжетнічних та етнополітичних відносин; забезпечення зворотного зв'язку між українською нацією, національними меншинами, етнічними групами і державою; створення умов для відновлення прав представників народів, які були депортовані в радянську добу за національною ознакою і які повернулися в Україну на постійне проживання.

У соціально-економічній сфері: забезпечення організаційних та матеріальних умов, що сприяють врахуванню та задоволенню потреб та інтересів представників української нації, національних меншин та етнічних груп; розробка державних і регіональних цільових програм облаштування: адаптації та інтеграції осіб, депортованих за національною ознакою, що повернулися на постійне проживання в Україну, а також фінансування цих програм з державного та місцевих бюджетів; створення організаційних і правових умов для підтримки розвитку підприємництва і традиційних видів господарської діяльності представників національних меншин та етнічних груп.

У культурно-гуманітарній сфері: створення умов для збереження та розвитку мов, етнокультурної спадщини (історії, національних звичаїв, традицій) української нації, національних меншин та етнічних груп; формування і

поширення цінностей міжетнічної злагоди, толерантності шляхом впровадження відповідних програм у систему дошкільної, загальної середньої та вищої освіти; сприяння розвитку міжкультурного діалогу з метою формування в українському сусп-ві атмосфери толерантності, впровадження програм з протидії та запобіганню ксенофобії; утвердження толерантності та недопущення розпалювання національної, расової та релігійної ворожнечі у публічних сферах: інформації, освіті, управлінні, політиці; сприяння збереженню та розвитку культури, мови, задоволенню культурних потреб українців, які проживають за межами України, шляхом ініціювання програм, що сприяють збереженню етнічної української ідентичності та спонукають українців за кордоном захищати та лобіювати інтереси України у країнах проживання; залучення закордонних українців та їх громадських об'єднань до заходів, ініціатив щодо піднесення міжнародного іміджу України.

Народ – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблеми спільного розвитку. **Н.** – найважливіша категорія політичної науки. Ще *Цицерон* вважав, що держава («республіка») є «справою народу». Під **Н.** він розумів поєднання багатьох людей, зв'язаних між собою згодою у питаннях права і спільністю інтересів. У сучасному політичному розумінні **Н.** – це сукупність населення, яка розглядається під кутом зору певної системи влади певного державного устрою. Це все населення країни, форма національної та етнічної єдності.

Народний суверенітет (фр. *souveraineta*, нім. *souveranität* – верховна влада) – незалежне від будь-яких обставин та осіб верховенство влади (суверенітет країни, народу, нації, особи). Національний суверенітет заснований на визнанні всього повноправного населення тієї чи ін. країни джерелом політичної влади. **Н.с.** – ідея *Ж.Ж.Русо*, суть якої полягає в тому, що саме народ (і ніхто ін.) є єдиним джерелом державної влади. Тільки народ має право встановлювати ту чи ін. форму правління і тільки він може її змінити. Обмеження прав і свобод може підняти народ на повстання, щоб повалити тиранів і встановити владу, яка б відповідала його волі.

Народність – одна з форм спільності людей, яка історично виникає услід за родоплеменною спільністю. Формується в процесі злиття, консолідації різних племен в умовах переходу до приватно-власницьких відносин. Для **Н.** характерні заміна попередніх кровнородинних зв'язків, племінних мов – єдиною мовою поруч із існуванням шерегу діалектів. **Н.** має збірну назву, всередині неї виникають елементи спільної культури.

Натовп – будь-яке значне зібрання людей, котрі безпосередньо взаємодіють один із одним у громадському місці. На відміну від сільських районів, у міських кварталах багато людей мешкає у близькому сусідстві й їм простіше організовуватись, щоб вийти на вулиці та продемонструвати підтримку або

висловити невдоволення і вимагати необхідних, на їхню думку, змін, рішень, реформ. Дії **Н.**, юрби у випадку *бунту* або паніки призводять до безпричинних актів вандалізму та загибелі людей, але можуть стимулювати зміни та дати деякі бажані результати. **Н.** характеризується відсутністю відмінностей, одноманітністю, безцільністю, відчуженням, браком інтеграції, що наближає його до охлосу.

Нацизм (нім. *Nazismus* як скорочення від *National-sozialismus* – національний соціалізм) – походить від назви Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Націонал-соціалістичної робітничої партії в Німеччині, очолюваною *А.Гітлером*, котра була утворена 1919 р. в умовах загальної кризи, в якій перебувала країна після Першої світової війни. **Н.** увібрав в себе ідеї расизму, антисемізму, шовінізму, державного соціалізму тощо. Увесь цей конгломерат ідей **Н.** реалізовується у практиці партійно-державної диктатури в Німеччині у 1933-1945 рр., яка першою розпочала Другу світову війну 1939-1945 рр. за розширення для німецького народу «життєвого простору».

Націоналізм (лат. *natio* – народ) – теорія та практика етнічних і соціально-політичних відносин у сусп-ві, які ґрунтуються на самоідентифікації нації, у вирішенні політичних, державних, економічних, соціо-культурних проблем суспільного розвитку, і які реалізуються у різноманітних формах діяльності, зумовлених рівнем соціально-економічного, політичного та культурно-духовного розвитку країн, традиціями, станом суспільної психології та специфікою навколишнього соціосередовища. **Н.** також став віддзеркалювати прагнення народів до самовизначення. **Н.** є нормальним природним станом будь-якої нації.

Націоналізм український – ідеї про життєву необхідність надання переваги політичним, економічним, культурним та духовним інтересам власної нації над такими ж інтересами всіх ін. націй. Історичний досвід свідчить, що всі без винятку національні держави завжди надавали і надають перевагу своїм національним інтересам, всі вони дотримувалися і дотримуються ідеології й політики **Н.** В українській політології, починаючи з XIX ст., терміном «**Н.**» позначається поняття, що охоплює патріотизм, активну національну свідомість і боротьбу за самостійну країну. **Н.у.** ніколи не проголошував національну винятковість українців і не розпалював національну ворожнечу.

Національна держава – основний тип сучасних держав, які почали активно формуватись у Європі та світі після укладення Вестфальського мирного договору 1648 р. Визначальною рисою **Н.д.** є те, що її творцем є нація як спільнота, якій властива політико-державна суб'єктність – прагнення і здатність формувати та відстоювати власну державність у тій чи ін. формі. Хоч нації формуються різними способами, і з цієї т.з. їх визначають як етнічні, політичні чи змішані, у будь-якому випадку без наявності нації (такої, що формується або зрілої) немає сенсу вести мову про генезу й функціонування

національних держав. Для розуміння специфіки **Н.д.** важливо мати на увазі, що їх кордони можуть не співпадати з кордонами одного етносу. За своїм характером вони швидше нагадують держави міні-цивілізацій на території яких проживає ряд етнічних груп (корінних і прийшлих), які об'єднані спільним ментальним та культурним ядром. Основою такого ядра складають традиції, цінності, символи однієї з етнічних груп, здебільшого титульного народу. Поняття «**Н. д.**» («national state») не рівнозначне поняттю «державо-нація» («nation state»). Останнє близьке за змістом до поняття «етнічна держава», коли одна нація має одну державу. Таких держав у світі лише біля 10%. Термін «**Н. д.**» відображає більш широке коло етнополітичних спільнот, для яких характерним є те, що державний соціум є помітно поліетнічним і не всі етнічні групи повною мірою асимільовані в домінуючу культуру.

Національна єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність нації. Національна єдність є постійно діючим чинником, основою життєдіяльності нації і безпосередньо залежить від рівня розвитку національної свідомості. В основу національної єдності покладено національну ідею.

Національна ідентичність – об'єктивна належність людини чи соціальної групи до національної спільноти, їх свідоме ототожнення з її цінностями, історією, територією, культурою, символами, державними та правовими інститутами. Формування у громадян України почуття **Н.і.** є найважливішим чинником націєтворення та загальнонаціональної консолідації. Основними ототожнюючими показниками **Н.і.** є свідомість, громадянство, територія, мова, історія, культура.

Національна ідея – раціональна форма знання, результат розвитку суспільної науки про розвиток етносів, народів, націй від протодержавності до державності і трансформацію різних форм державності. Саме поняття **Н.і.** виникло і було обґрунтовано ще у XVIII-XIX ст. **Н.і.** може бути загальнодержавного і регіонального масштабу. У загальному вигляді **Н.і.** відображає головну **Н.і.** і додає розвиткові країни оптимальний напрям. **Н.і.** може існувати в складній синтезній формі як національна (державницька) ідеологія і в простих формах – ідея етнічна, зовнішньополітична культурна тощо, які теж є досить концептуальними і комплексними.

Національна меншина – форма етнічної спільноти, яка утворилася в результаті відриву частини початкової спільноти (*нації, народності*) під час зміни кордонів, а також міграції частини населення даної національності в ін. місцевість або за кордон, де вона й мешкає в національному оточенні у відповідних політичних, географічних, соціальних умовах. В Україні такими **Н.м.** є росіяни, євреї, молдовани, білоруси, поляки, кримські татари і т.д.

Національна пам'ять – сукупність уявлень національної спільноти про своє минуле, зафіксовану у формі знань, культурних стереотипів, символів, міфів. Національна пам'ять завжди несе на собі відбиток ідеологізації та моральних

оцінок. Цьому сприяє освіта, святкування визначних дат, вшанування національних міфів та символів, участь у різноманітних акціях патріотичного змісту. Велику роботу по формуванню **Н.п.** проводить Інститут національної пам'яті України.

Національна політика – політика, спрямована на: вирішення комплексу проблем і суперечностей, що об'єктивно виникають у сфері міжнаціональних відносин; створення сприятливих умов для розвитку етносів (національних меншин).

Національна політична культура – сукупність історично сформованих, на базі національної ментальності, національної ідентичності та національних потреб культурних форм – настанов політичної ментальності, соціально-політичної онтології, національних цінностей, ідеалів та ціннісних орієнтацій, національних міфів, символів, стереотипів мислення і поведінки, норм і принципів політичної діяльності, традиційних політичних інститутів, національної ідентичності, національної ідеї, в яких зосереджена життєво важлива інформація про ідеали нації та її досвід, що забезпечують ефективне функціонування політичної системи народу, її відтворення й розвиток на засадах наступності та сприяють утвердженню національної ідеї.

Національна самосвідомість – сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, які відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень членів національно-етнічної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце і призначення серед ін. спільнот, а також характер взаємовідносин із ними.

Національне суспільство – сусп-во певного національно-державного утворення, держави-нації.

Національний консенсус – єдність сусп-ва щодо важливих доленосних питань про його існуючого сучасного й майбутнього розвитку держави.

Національний міф – уявлення про минуле нації, яке має сакральний характер та набуває свого втілення в ритуалах, моральних нормах та соціальній структурі.

Національний патріотизм – відданість національним традиціям, культурі, мові, своїй нації, усвідомлення своєї національної ідентичності.

Національний принцип – один із виявів теоретичного рівня осмислення національного феномена: загальне правило формування й розвитку націй, яке діє, з одного боку, як об'єктивна закономірність у сфері національного, а з ін. – є настановою для суб'єктів історичного процесу.

Національні інтереси – усвідомлені потреби держави, що визначаються економічними та геополітичними відносинами певної країни в конкретну історичну епоху, культурно-історичними традиціями та спрямовані на забезпечення безпеки, захист населення від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Національно-визвольний рух – боротьба залежних народів за свою свободу, проти національного і колоніального гноблення.

Національно-державна система – територіальний поділ сучасного світу на «національно-політичні співтовариства» або *національні держави*, які замінюють моделі простих сусп-ств.

Національно-культурна автономія – форма національно-культурного самовизначення громадян, що ідентифікують себе з певною національною меншиною чи етнічною групою на основі їх добровільної самоорганізації задля самостійного вирішення питань збереження самобутності, мови, освіти, культури.

Нація (лат. *natio* – народ) – спільність людей незалежно від їхнього етнічного походження, об'єднаних політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території (землі) з певною державною організацією (суверенітетом), єдиним *громадянством*, юридичними правами та обов'язками. Узагальнено **Н.** – це спільнота, яка характеризується низкою специфічних, притаманних їй ознак і члени якої виявляють почуття солідарності між собою. Важливі ознаки **Н.** – особливий менталітет і характер, історична пам'ять та міфологія, духовні та політичні традиції, мова.

Небезпека національна – заповідання шкоди важливим національним інтересам і національній безпеці в обмежених (локальних) масштабах.

Нетерпимість расова – нетолерантне ставлення до представників ін. рас, трактування їх як неповноцінних, нездатних до самостійної громадсько-політичної суб'єктності. Служить для обґрунтування таких моделей у міжрасових стосунках як расова сегрегація, расове насильство, геноцид.

Політична нація – політична спільність, громадяни поліетнічної країни, які, маючи різну етнічну приналежність, творять єдиний народ, усвідомлюють свою єдність, котра базується на спільній політичній та громадянській історії, визнанні спільних політичних цінностей як орієнтирів майбутнього розвитку своєї країни.

Постіндустріальне суспільство – фаза історичного розвитку, яка приходить на зміну індустріальній *цивілізації*. Виникає **П.с.** в останню чверть ХХ ст. Провідна сфера економіки – сфера послуг (перша за все наука і освіта). У такому сусп-ві функціонує високорозвинута ринкова економіка, яка ефективно використовує науково-технічну революцію (НТР), автоматизацію та інформаційно-комп'ютерні технології. Основою розвитку **П.с.** є бурхлива НТР, теоретичні знання та *інформація*, компетентність і професіоналізм, зріла *демократія*. Провідну роль у **П.с.** відіграють університети (як центри наукових знань), науково-технічні спеціалісти.

Право народів на самовизначення – 1) вільний вибір нацією державного устрою аж до відокремлення та формування своєї самостійної держави, що передбачає свободу вибирати інститути і символи державності;

2) самостійність у розв'язанні економічних та ін. питань свого розвитку, якщо нація перебуває в добровільному об'єднанні з іншими націями в одну державу.

Проросійський націоналізм – ідеологія, що бачить українців частиною однієї «руської» нації, до якої належать великороси, малороси й білоруси.

Раса (італ. *rassa* – природа) – група людей, яка історично склалася, об'єднана спільністю походження, що у спільності наслідуваних другорядних зовнішніх, фізичних особливостей (колір шкіри, очей, волосся, обрис голови, ріст тощо). Основні ж риси фізичної організації людини (будова скелету, м'язів, мозку) однакові у всіх рас. Все людство є єдиним біологічним видом.

Расизм – антинаукова, людиноненависницька теорія про поділ людства на «вищі» і «нижчі», «повноцінні» і «неповноцінні» раси, яку започаткував граф *де Гобіно*, що опублікував у Франції «Розвідку про нерівність людських рас» (1659 р.). **Р.** – вороже ставлення або моральна зневага до представників ін. рас, відкидання існування основних спільних рис фізичної і психічної організації людини.

Расова нетерпимість – нетолерантне ставлення до представників ін. рас, трактування їх як неповноцінних, нездатних до самостійної громадсько-політичної суб'єктності. Служить для обґрунтування таких моделей у міжрасових стосунках як расова сегрегація, геноцид.

Регіон (лат. *region* – область, район) – територія, яка відрізняється від ін. територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів.

Розпалювання національної (чи релігійної) ворожнечі – чітко виражене (словесно, письмово або за допомогою технічних засобів) неприязне ставлення до тієї чи ін. нації з метою викликати у багатьох людей почуття неприязні, ворожості до способу життя, побуту, культури, релігії або звичаїв певної нації.

Русифікація – цілеспрямована державна політика Російської імперії, а згодом Радянського Союзу асиміляції та зросійщення колонізованих народів, або тих народів, що перебували у сфері їх впливу. Основним об'єктом **Р.** є руйнування монокультурного простору цих народів, що сприяло централізації та зміцненню імперської влади, поширенню російської мови та повсякденної культури, формуванню нової ідентичності (напр., «радянський народ»).

Самосвідомість нації – усвідомлення представниками нації своїх національних інтересів, почуттів, дій, думок, мотивів, знань і уявлень. **С.н.** осмислює досвід нації щодо того, що її оточує. **С.н.** виникає, коли те, що оточує націю, стало частиною самої нації та необхідним є усвідомлене розпізнання. **С.н.** відтворюється на рівні мистецтва, політики, у полі культури нації. Вона фіксує бачення типових рис нації, її відмінностей від ін. націй, традицій та історичного минулого нації в цілому, уявлення про «рідну землю» і майбутнє нації, а також бачення національних інтересів та національних цінностей.

Трайбалізм (анг. *tribal* – племінний) – психологія та ідеологія етнічної зверхності, відокремленості тощо в країнах Африки.

Українізація – процес утвердження української мови у всіх сферах суспільного життя, україномовного спілкування між громадянами різних національностей України. У. супроводжується постійним зростанням кількості носіїв української мови, культури, традицій.

Українська діаспора (гр. *διασπορά* – розсіяння) – частина укр. нації (етносу), яка внаслідок вимушеної або добровільної міграції проживає поза межами України, володіє функціонуючими у країнах перебування соціальними інститутами, які підтримують її ідентичність і згуртованість, та яка завдяки цьому утворює згуртовані групи в країнах проживання.

Українська національна ідея – ідея будівництва національно свідомої України, не просто країни як такої, а багатой національно-духовним життям країни. Слово «*національний*» обов'язково пронизує і економіку, і політику, і духовність. **У.н.і.** – це і ідея досягнення Україною економічної конкурентоспроможності, це і ідея нейтралітету України на зовнішньополітичній арені, це і ідея забезпечення добробуту кожного громадянина, якості його життя, впевненості у завтрашньому дні тощо.

Українська національна самосвідомість – відносно стійка, усвідомлена, що переживається як неповторна, система уявлень конкретного індивіда про себе як про представника української нації, усвідомлення себе часткою цієї спільноти та оцінка себе як носія цінностей, що склалися в процесі історичного розвитку українського етносу, уявлення про його минуле, сучасне і майбутнє розвитку, місце в світі та призначення серед ін. спільнот і характер взаємовідносин з ними.

Українська політична нація – народонаселення незалежної України, яке складається з різних етносів, але усвідомлює себе як цілісність, об'єднану належністю до своєї країни на основі укр. громадянства. **У.п.н.** постала після референдуму 1 грудня 1991 р., коли українська нація вперше себе заманіфестувала, виділившись з ін. політичної нації – «радянського народу».

Український інтегральний націоналізм – ідеологічний рух, що постав у 1920-х рр. у Західній Україні та колах української політичної еміграції; розглядає українську націю як органічну цілість або колективну особистість і вимагає беззастережного підпорядкування кожного українця інтересам своєї нації, які ставить вище від інтересів будь-якої соціальної групи, інших націй і людства загалом.

«Українці» – так називають всіх громадян України, етнічним ядром якої є українці. У будь-якій країні, де є етнічне ядро всіх громадян країни існують відповідно до назви цієї країни.

Ультранаціоналізм – крайня, реакційна форма ідеології і практики націоналізму. В У. нація розглядається як єдина, найвища цінність, яка повинна

бути домінуючою формою спільності (організації) членів сусп-ва, що передбачає повне розчинення особистості в етнічній спільноті, проголошення «своєї» нації єдиною персональною цінністю, забезпечення її виключності, а, отже, й домінування над ін. націями, а також забезпечення етнічної «чистоти» колективу, з метою його захисту від «неповноцінних» представників меншин, недостойних бути у нац. колективі. Форми: нацизм, фашизм, расизм, шовінізм.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Абдулатипов Р.Г.* Этнополитология: Учеб. пособие для студ. вузов. –СПб.: Питер, 2004. – 313 с.
- Актуальні питання вітчизняної етнополітики: шляхи модернізації, врахування міжнародного досвіду / Ю. Тищенко (заг. ред.). – К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2004. – 312 с.*
- Аклаев А.Р.* Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент: Учеб. пособие / Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. – М.: ДЕЛО, 2005. – 471 с.
- Антонюк О.В.* Формування етнополітики Української держави: історичні та теоретико-методологічні засади / Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 1999. – 282 с.
- Антонюк О.В.* Основи етнополітики: Навч. Посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2005. – 432 с.
- Ачкасов В.А.* Этнополитология: Учебник. – СПб.: Изд. С.-Петербур. ун-та, 2005. – 337 с.
- Буховец О.Г.* О временных ресурсах постсоветского этнонационализма // Полис. – 2005.- № 2. – С.138-146.
- Винайдення традицій / За ред. Е. Гобсбаума Т. Рейнджера; Пер. з англ. – К.: Ніка-Центр, 2005. – 448 с.*
- Горовіц Д.Л.* Міжетнічні конфлікти: З новою передм. / О.А. Ківшик (пер.з англ.). – Х.: Каравела, 2004. – 684 с.
- Данилевский Н.Я.* Россия и Европа: Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к Германно-Романскому. – М.: ЭКСМО “Алгоритм”, 2003. – 642 с.
- Етнонаціональна структура українського суспільства: Довідник.–К.:Наукова думка,2004.–344 с.
- Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін.* Етносоціологія: терміни та поняття. Навч. пос. – К.: Вид. УАННП “Фенікс”, 2003. – 280 с.
- Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю., Чернова К.О.*
- Закон України* про національні меншини / Закони України: офіційне видання / В.Ф. Опришко (гол. ред. кол.). – Т III. – С 362-364.
- Здравомыслов А.Г.* Межнациональные конфликты в постсоветском пространстве. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 286 с.
- Кимлічка В.* Лібералізм і права меншин. – Харків: ЦОІ, 2001. – 176 с.
- Коришук Р. М.* Етнополітологія: Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2011. – 200 с.
- Кольев А.Н.* Нация и государство. Теория консервативной реконструкции. – М.: Логос, 2005. – 800 с.

Коцур А.П., Мандрик М.В. Національна ідея в інтелектуальній спадщині української та російської еліти кінця XVIII – XX століття. – Чернівці: Золоті литаври, 2000. – 203 с.

Лойко Л.І. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія. – К.: ПЦ “Фоліант”, 2005. – 634 с.

Манн М. Нации-государства в Европе и на других континентах: разнообразие форм, развитие, неугасание // Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др; Пер. с англ. и нем. – М.: Праксис, 2002. – С. 381-408.

Майборода О.М. Теория этнополитики в западном обществоведении. – К.: Наукова думка, 1993. – 215 с.

Матвієнків С.М. Методичний посібник з курсу «Етнополітологія» (навчальна програма, плани семінарських занять та програмові вимоги до курсу). – Івано-Франківськ, 2003. – 32 с.

Матвієнків С.М. Штерн В.Ю. Політична соціологія: методичні рекомендації для студентів Інституту історії, політології і міжнародних відносин спеціальності «Політологія» – Івано-Франківськ: Вид.-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014. – 32с.

Міжнаціональні відносини і національні меншини України: Стан, перспективи / Р.Ш. Чілачава (упоряд.), Т.І. Пилипенко (упоряд.). – К.: Голов. спец. ред. літ. мовами нац. меншин України, 2004. – 384 с.

Межэтнические отношения и конфликты в постсоветских государствах: Ежегодный доклад, 2000 / Центр по изучению и разрешению конфликтов Института этнологии и антропологии РАН / В.А. Тишков (ред.), Е.И. Филиппова (ред.). – М., 2001. – 414 с.

Нагорна Л.П. Національна ідентичність в Україні / НАН України; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. – К.: ШЕНД, 2002. – 271с.

Налчаджян А.А. Этнопсихология. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.

Національна держава: національний і наднаціональний виміри / Ю. Римаренко, Д. Білий, В. Ігнатов та ін.; Ю. Римаренко (ред.); НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К.: Донеччина, 1998. – 255 с.

Основи етнодержавознавства: Підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. осв. / Ю.І. Римаренко (від. ред.) – К.: Либідь, 1997. – 656 с.

Празаускас А.А. Этнонационализм, многонациональное государство и процессы глобализации // Полис. – 1997. - № 2. – С. 95-105.

Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. – 4-те видання,

- виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л.Д. Климанської, Я.Б. Турчин, Н.М. Хоми.–Львів: Новий Світ-2000, 2015.-516 с.
- Рамкова конвенція про захист національних меншин. Україна: стан виконання / Упоряд. А.Є. Санченко. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2004. – 64 с.*
- Розумний М. Українська ідея на тлі цивілізації. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.*
- Ситник П.К., Дербак А.П. Проблема формування національної самосвідомості в Україні: Монографія. – К.: НІСД, 2004. – 226 с.*
- Смирнов А.Н. Этничность и культурный плюрализм в контексте государственной политики // Полис. – 2005.- № 4. – С. 30-52.*
- Тавадов Г.Т. Этнология: Учебник для вузов. – М.: Проект, 2004. – 349 с.*
- Тураев В.А. Этнополитология: Учеб. пособ. – М.: Логос, 2004. – 388 с.*
- Тишков В.А., Шабает Ю.П. Этнополитология: политические функции этничности: Учебник для вузов. — М.: Издательство Московского университета, 2011. — 376 с.*
- Тейлор Ч. Мультикультуралізм і “Політика визнання”: – К.: Альтерпрес, 2004. – 172 с.*
- Тощенко Ж.Т. Этнократия: история и современность. – М.:РОССПЭН, 2003. – 432 с.*
- Фарукишин М.Х. Федерализм: теоретические и прикладные аспекты. – М.: Юрист, 2004. – 527 с.*
- Фартушиний А.А. Українська національна ідея як підстава державотворення. – Львів: Вид. Н. У. “Львівська політехніка”, 2000. – 307 с.*
- Флад К. Политический миф: Теоретическое исследование / А.Г. Георгиева (пер.с англ.). – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 263 с.*
- Шабает Ю.П. Садохин А.П. Этнополитология: Учеб. пособ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 319 с.*
- Швецова А.В. Національний характер як феномен культури. – Сімферополь: Таврія, 1999. – 265 с.*

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Тематичний план навчального курсу.....	5
Навчальна програма курсу.....	6
Плани та методичні рекомендації до семінарських занять.....	14
Індивідуальна навчальна робота зі студентами.....	34
Самостійна робота студентів.....	41
Комплексна контрольна робота.....	43
Екзаменаційна документація.....	50
Програмові вимоги до курсу.....	58
Короткий термінологічний словник.....	62
Рекомендована література для поглибленого вивчення.....	80

Навчальне видання

Світлана МАТВИЄНКІВ

ЕТНОПОЛІТОЛОГІЯ

**НАВЧАЛЬНО–МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ
6.030104 «ПОЛІТОЛОГІЯ»**

В авторській редакції
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 4,88
Наклад 100 прим.

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.